

ПРОКОПЕНКО НІКІТА ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, д.е.н., професор
О.А. Дороніна
« _____ » _____ 2024 р.

**РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ КРАЇНИ У ВОЄННИЙ
ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Спеціальність 232 Соціальне забезпечення
ОП «Соціальне підприємництво»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
М. О. Кримова, доцент
кафедри менеджменту та
поведінкової економіки,
канд. екон. наук, доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Прокопенко Н.О. Розвиток соціальної інфраструктури країни у воєнний та післявоєнний період. Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення», Освітня програма «Соціальне підприємництво». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У кваліфікаційній (магістерській) роботі досліджено теоретико-методологічний зміст, функції та основні елементи соціальної інфраструктури країни. Проаналізовано рівень її розвитку у до військовому та військовому періодах. Визначено основні проблеми, виклики та ризики розвитку системи освіти, охорони здоров'я та житлово-комунальної сфери у поточному періоді. Запропоновано ключові напрями відновлення фізичних об'єктів соціальної інфраструктури, а також покращення якісних показників шкільної та дошкільної освіти, підтримки, подальшого впровадження існуючих та розвиток нових проектів в системі охорони здоров'я населення України.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, заклади, освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство, наслідки війни.

83 с., Табл. 6, Рис. 14. Бібліограф.: 99 найм.

Prokopenko N.O. Development of the social infrastructure of the country in the war and post-war period. Specialty 232 «Social security», Educational program «Social entrepreneurship». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

In the qualification (master's) thesis, the theoretical and methodological content, functions and main elements of the country's social infrastructure were investigated. The level of its development in the pre-war and war periods is analyzed. The main problems, challenges and risks of the development of the system of education, health care and housing and communal services in the current period have been identified. The key directions of restoration of physical objects of social infrastructure, as well as improvement of quality indicators of school and preschool education, support, further implementation of existing and development of new projects in the health care system of the population of Ukraine are proposed.

Keywords: social infrastructure, institutions, education, health care, housing and communal services, consequences of the war.

83 p., Table 6, Fig. 14. Bibliography: 99 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	7
1.1 Теоретичний зміст категорії соціальна інфраструктура	7
1.2 Функціональні компоненти соціальної інфраструктури країни	13
1.3 Основні елементи соціальної інфраструктури країни.....	20
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ	27
2.1 Доступність послуг системи охорони здоров'я та основні показники її функціонування	27
2.2 Оцінка розвитку системи освіти в Україні.....	33
2.3 Аналіз стану розвитку житлової інфраструктури країни та оцінка ступеню зруйнованості об'єктів соціальної інфраструктури.....	42
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ	49
3.1 Заходи щодо удосконалення стану медичної сфери в Україні.....	49
3.2 Удосконалення системи освіти та розширення доступу населення	55
3.3 Основні вектори реалізації житлової політики після війни	62
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	73
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної (магістерської) роботи. В умовах кризового стану економіки держави актуальною стає виважена політика в галузі соціально-економічних відносин. Підвищується увага до інфраструктурних перетворень, основою яких є розвиток соціальної інфраструктури, адже від її ефективного розвитку залежить рівень задоволення потреб населення. Покращення рівня життя населення можливе лише за умови розвиненої соціальної інфраструктури. Якісне задоволення потреб населення виступає головною метою розвитку соціальної інфраструктури держави. Особливо актуальними проблемами розвитку соціальної інфраструктури та її галузі набули підчас війни, коли через повномасштабне військове вторгнення в Україні була зруйнована більшість її частини в окремих регіонах. Посилює важливість питань розвитку соціальної інфраструктури та пошуку нових методів управління нею, виклики та нові завдання, які постали підчас війни та передбачають своє загострення по її завершенню.

Аналіз останніх досліджень. Багато українських та зарубіжних науковців досліджували тему соціальної інфраструктури, зокрема: Басак І.В., Галушка З.І., Геєць В.О., Загребельна І.Л., Ігнатович Н.О., Каменко І.С., Кожемяченко О.О., Лукіна Т.І. Новіков В.М. та ін. Під призму їх досліджень потрапили особливості функціонування соціальної інфраструктури, дослідження впливу та ролі соціальної інфраструктури у забезпеченні якості життя населення. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання розвитку соціальної інфраструктури у нових викликах військового та після військового періодах розвитку України.

Метою кваліфікаційної (магістерської) роботи є дослідження розвитку соціальної інфраструктури України та пошук заходів щодо її оновлення та удосконалення у воєнний та післявоєнний період.

Основними завданнями кваліфікаційної (магістерської) роботи є:

- дослідження теоретико-методологічних основ змісту категорії соціальна інфраструктура;
- дослідження класифікаційних ознак складових елементів соціальної інфраструктури та її ролі у сучасному суспільстві;
- визначення основної мети, завдань та функцій соціальної інфраструктури країни;
- аналіз стану розвитку соціальної інфраструктури у довоєнний період;
- визначення ключових втрат соціальної інфраструктури у воєнний період;
- розробка заходів щодо відновлення та удосконалення ключових елементів соціальної інфраструктури України: освітньої системи, сфери охорони здоров'я, та житлової політики.

Об'єктом дослідження є соціальна інфраструктури України.

Предметом дослідження виступає – стан та рівень розвитку соціальної інфраструктури України у до військовий та військовий періоди.

Методи дослідження. При написанні кваліфікованої (магістерської) роботи використовувалось широке коло теоретичних та прикладних методів дослідження. Серед яких метод історико-порівняльного та процедурного аналізу, структурний та діалектичний метод у вивченні проблем соціальної сфери. Системний аналіз, методи статистичного, структурного та соціологічного аналізу використані при оцінці стану, викликів та ключових проблем соціальної інфраструктури, які існували до війни та загострилися підчас. Методи узагальнення, логічного аналізу, дедукції та синтезу при формуванні коло пропозицій щодо покращення поточного стану системи охорони здоров'я, освіти та житлово-комунального господарства.

Інформаційною базою дослідження стали роботи вітчизняних та закордонних вчених, які вивчають питання соціальної інфраструктури, соціальної сфери та особливостей її реформування. Статистична база даних державної служби статистики України, аналітичні звіти та інформація

досліджень міжнародних організацій в Україні, ряд соціологічних досліджень, щодо оцінки якості соціальних сфер та рівня її доступності, інформаційні дані інтернет порталів, які реалізують моніторинг цін у житловій сфері. Вітчизняні та закордонні нормативно-правові документи в соціальній сфері, а також робоча інформація окремих міністерств та відомств.

Практичне значення отриманих результатів полягає у визначенні основних викликів соціальної інфраструктури спричинені війною в Україні, а також розробці комплексу заходів щодо відновлення кількісної та покращення якісної складової політики системи освіти, охорони здоров'я та житлово-комунального господарства.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у визначенні теоретико-методологічного змісту категорії соціальна інфраструктура країни. Визначено основні вектори та етапи відновлення системи освіти та охорони здоров'я України.

Апробація результатів дослідження.

Ключові проблеми та напрями удосконалення системи охорони здоров'я в Україні. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Випуск 15. 2023. С. 163-167

Структура кваліфікаційної роботи. Структуру кваліфікаційної роботи побудовано у відповідності до поставленої мети та завдань. Обсяг роботи складає 83 сторінки, що включає вступ, три розділи, висновки і пропозиції, список використаних джерел обсягом 99 одиниць. Зібраний, згрупований і проаналізований матеріал використано для аналітично-розрахункових таблиць, побудови рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

1.1 Теоретичний зміст категорії соціальна інфраструктура

В умовах переходу України до ринкової економіки, підвищення значимості людського капіталу в економіці держави все більше зростає соціальна складова господарства держави, що потребує в забезпеченні якісних характеристик соціальної інфраструктури. Значна роль в цьому відводиться соціальній інфраструктурі, оскільки вона здійснює виховання підростаючого покоління, відтворення робочої сили, що відповідає потребам і рівню робочої сили, створення оптимальних житлово-комунальних та побутових умов життя населення, сприяє довголіттю та підтриманню здоров'я населення, раціональному використанню вільного часу людей, створює умови для відпочинку та підвищенню культурного рівня населення; гарантує соціальну захищеність всіх груп населення, в тому числі молоді, пенсіоне-рів, інвалідів; задовольняє потреби в товарах чи послугах при підвищенні рівня платоспроможності населення. Таким чином, соціальна інфраструктура забезпечує оптимізацію суспільного розвитку, сприяє формуванню нової людини, всебічного розвитку особистості, удосконалення способу життя. Питання розвитку соціальної інфраструктури вивчають різні науки, зокрема соціологія, регіональна економіка тощо, і серед них важливе місце посідає суспільна географія, оскільки вона вивчає територіальні аспекти розвитку соціальної інфраструктури певного регіону, досліджує комплексно природні та соціально-економічні фактори, що впливають на розвиток соціальної інфраструктури в регіоні. Територіальні особливості розвитку соціальної інфраструктури (сфери обслуговування населення) певної території досліджує такий напрям суспільної географії як географія сфери обслуговування (соціальної інфраструктури).

Важливим аспектом дослідження в географії сфери обслуговування є питання визначення поняття «соціальна інфраструктура». Поняття «соціальна інфраструктура» витікає з терміну «інфраструктура». Вперше це поняття з'явилося у роботах Л. Маршала (1910). Перший час термін інфраструктура (з латинської інфра- нижче, структура – будова, розташування) широко використовувався у військовій сфері та тлумачився як певна сукупність споруд, яка виконує допоміжну функцію в базових діях збройних сил (полігони, складські приміщення для зберігання боєприпасів та спеціальних військових матеріалів) [1]. Як частина економічної науки термін інфраструктура вперше з'явився у закордонній літературі наприкінці 40-х рр., в той час під нею розуміли сукупність галузей обслуговуючого характеру, покликаних підтримувати функціонування промисловості та сільського господарства. Пізніше у 50-ті, з початком етапу розвитку суспільного поділу та поживавленням ролі обслуговуючих ланок в економіці країни, науковцями Р. Нурксе, П. Розенштейна-Родана, А. Хіршмана, А. Янгсона та інші були опубліковані дослідження, в яких інфраструктура розглядалась на якісно новому рівні, як елемент за допомогою якого можна досягти більш ефективного розвитку та функціонування виробництва. Так, наприклад, американський вчений П. Розенштейн-Родан розглядав інфраструктуру як комплекс умов, що забезпечують сприятливий розвиток підприємництва в основних галузях економіки та задовольняють потреби населення. Автор виокремив її два основних види, це: господарська (або виробнича) і соціальна інфраструктура [2]. З ростом матеріально-технічної бази освіти, культури, охорони здоров'я, побуту і таке інше, тобто всього того, що, не маючи безпосереднього зв'язку з матеріальним виробництвом, націлене на створення сприятливих умов для вирішення завдань всебічного і гармонійного розвитку особистості, було визнано необхідним виділити і спеціально досліджувати також і цю частину інфраструктури, яка дещо пізніше отримала назву соціальної. В процесі вивчення літературних джерел стосовно визначення

поняття «соціальна інфраструктура», автором було виділено декілька підходів.

I підхід – соціальна інфраструктура розглядається як матеріальна база та її функцією є створення умов зайнятого населення у виробництві. Таке розуміння соціальної інфраструктури поділяють такі вчені як Т. Семенова [3] та В.А. Жамін [4]. Для прикладу, за В.А. Жаміним «соціальна інфраструктура – це стійка сукупність матеріально-речових елементів, що забезпечують загальні умови для раціональної організації основних видів діяльності людини – трудовій, суспільно-політичній та інших, – розвиваються в інтересах робітничого класу, всіх трудящих соціалістичного суспільства» [4, с.14]. В рамках цього підходу ряд вчених М.А. Абрамов [5] та Н.А. Утенков [6] розуміють соціальну інфраструктуру як комплекс споруд, закладів, підприємств. Так, Н.А. Утенков визначає соціальну інфраструктуру як «комплекс споруд, підприємств, закладів, які забезпечують необхідні житлово-побутові та соціально-культурні умови для розміщення та нормально-го життя населення, що бере участь у суспільному виробництві району (промислового комплексу міста)» [6, с.244]. Така трактовка була однією з перших, що зустрічалася в роботах 1970-х рр., вона мала суто економічний характер, з орієнтацією на виробництво, що й було характерно для багатьох понять, які досліджувалися у той час. Для прикладу, Алаєв Е.Б. розумів під соціальною географією (соціальною інфраструктурою) розглядав галузь соціально-економічної географії, що вивчає просторові процеси і форми організації життя людей, перш за все з точки зору умов праці, побуту, відпочинку, відтворення життя людини [7, с. 34].

II підхід базується на розумінні соціальної інфраструктури як сукупності підприємств та установ, що забезпечують нормальні умови проживання населення. Таку точку зору розділяли такі вчені як Л. Н. Карпов [8], Некрасов Н.Н.[9], Е.Б. Алаєв [7], В.Г.Канін [10], М.Д. Шаригін [11], Ю.І.Саєнко [12], Н.А. Сафронов [13], Д.М. Стеченко [14], Топчієв О.Г. [15], Третьяк В.П. [16] тощо. Для прикладу, О.Г. Топчієв під соціальною інфраструктурою розуміє

«заклади, підприємства і комунікаційні мережі сфери послуг, що створюють умови для нормальної суспільної життєдіяльності, для відтворення населення та трудових ресурсів, для по-бутового і культурно-освітнього обслуговування населення» [15, с.398]. Таке розуміння поняття «соціальна інфраструктура», яке зародилося у 1970-х рр., є найбільш поширеним, розроблялося активно у 1980 рр. та продовжує трактуватися в роботах українських вчених ХХІ століття. Відповідно до цього підходу також варто зазначити, що соціальну інфраструктуру розуміють не тільки як сукупність закладів, підприємств, а й як матеріально-технічна база. До такої думки схильні такі вчені як Л.А.Григор'єва [17], С.А. Шавель [18], Ю.Б. Рандалов та Ц.Б. Будаєва [19], Комаров, М.П. [20], С.А. Юрченко[21] та інші. Так, Ю.Б. Рандалов та Ц.Б. Будаєва під соціальною інфраструктурою розуміють «матеріально-речові елементи, що створюють умови ефективної діяльності людини в усіх сферах суспільного життя» [19, с.72]. С.П. Чертополохов, Н.А. Плащинский [22] замість розуміння соціальної інфраструктури як сукупності підприємств або матеріальної бази визначають її в якості сукупності галузей. Розрізняється, щодо визначення терміну «соціальна інфраструктура» думка В.В. Соляр, який розглядав її, як – цілісну систему господарських структур, метою яких є здійснення видів економічної діяльності, що забезпечують матеріальні умови для функціонування і відтворення виробничого комплексу та життєзабезпечення населення регіону, а також специфічні нематеріальні умови розвитку людського капіталу відносно до сучасних напрямів суспільного прогресу [23, с.200]. Таке визначення позначає соціальну інфраструктуру як суб'єкта ринкових відносин, у той час як в попередніх дослідженнях соціальна інфраструктура розглядалася в умовах адміністративно-командної економіки.

III підхід полягає в тому, що соціальна інфраструктура розглядається як сукупність галузей народного господарства, що забезпечують задоволення потреб людей. Таку точку зору поділяють В.І. Дриц [24], В.М. Рутгайзер, В.І. Корягіна, Т.І. Арбузова [25], Лук'янова Н.Г. [26] тощо. Для прикладу,

Лук'янова Н.Г. під соціальною інфраструктурою розуміє «складну, мозаїчну, ієрархічну систему, що включає галузі різного ступеня розвитку та функціонального призначення, загальною метою яких є задоволення потреб населення в різних видах послуг» [26, с.5]. Погоджуються із трактовкою функції соціальної інфраструктури задоволення потреб населення в його життєдіяльності ряд інших вчених: Н.М. Римашевська та В.В. Паціорковський [27], Ю.Н. Казаков, Б.С. Мовчан [28], Г.І. Осадча [29], проте вони також у своїх визначеннях також додають функцію нормального проживання населення, про яку згадувалося у II підході та розуміють її в якості матеріальної бази. Так, Н.М. Римашевська та В.В. Паціорковський вважають, що соціальна інфраструктура – це «сукупність суспільних утворень та матеріально-речових об'єктів, які забезпечують сприятливі умови суспільного та особистого споживання, а також виробництва в цілому на певній території» [30, с. 205]. С.І. Бандур, Т.А. Заяць, В.І. Куценко [31], О.М. Алимов, О.І. Кочерга, В.О. Богаєнко [32] трактують соціальну інфраструктуру як «сукупність об'єктів соціальної сфери, діяльність яких спрямована на задоволення особистих потреб, забезпечення необхідних умов для життєдіяльності та інтелектуального розвитку людей на тій чи іншій території» [32, с.229]), Л.І. Абалкін [33], А.Г. Ягодка [34], Ю.Б. Шпильова [35] – сукупність галузей.

V підхід дуже подібний до III, проте існує деяка відмінність: автори уточнюють функцію соціальної інфраструктури в якості задоволення потреб послугами населенню. Такої думки схилиються такі вчені як: С.Г. Важенін [36], Л.В. Бондаренко [37], А.Ю. Шарипов [38], Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. [39], соціальну інфраструктуру тлумачать як сукупність галузей. Для прикладу, Паламарчук М.М. та Паламарчук О.М. розглядають соціальну інфраструктуру як «частину загальної інфраструктури, сукупність галузей, міжгалузеве утворення, що спеціалізуються на обслуговуванні населення, забезпечує потреби населення у різноманітних послугах» [39, с.205]. За Н.Ф. Голіковим, Б.Я. Двоскиним [40], А.П. Голіковим [40] соціальна інфраструктура – це сукупність видів діяльності. Так, А.П. Голіков визначив

соціальну інфраструктуру як «галузі та види діяльності, що обслуговують населення» [40, с. 165]. Н.М. Вітренко розуміє соціальну інфраструктуру так: «матеріальна основа сфери послуг, що надають населенню різні послуги» [41, с. 5]. О.О. Дятлова, М.И. Молдованов [42], Р. Дяків [43] розуміють соціальну інфраструктуру саме в якості сукупності підприємств. Дане розуміння поняття «соціальна інфраструктура» в рамках III та IV підходів зародилося у 1980 рр., і почало активно розроблятися у 1990 рр. та XXI столітті, що пов'язано із соціологізацією географічної науки, привертання уваги дослідників-економістів (адже соціальна інфраструктура широко досліджується економістами - регіоналістами) до соціальної складової господарства пострадянських країн. Подальше дослідження демонструє наочно основні підходи до визначення терміну «соціальна інфраструктура». Окрім вищезгаданих визначень понять «соціальна інфраструктура» існують інші терміни. Так, М.В. Микитенко розглядає термін «територіально-галузева система соціальної інфраструктури», під якою «слід розуміти комплекс взаємопов'язаних інфраструктурних об'єктів, що діють в межах території певного таксономічного рангу і перебувають під єдиним керівництвом (у тому числі оперативним), або тісно взаємопов'язаних допомогою економічних договорів і зобов'язань» [44, с. 19]. Такий термін подають також Ю.Н. Казаков та Б.С. Мовчан [45]. Л.А. Меркушева досліджує термін «територіальна система соціальної інфраструктури», який являє собою сукупність різного «роду закладів обслуговування, єдиних за функціональним призначенням, покликаних забезпечувати необхідні умови для відтворення та всебічного розвитку певної територіальної спільності населення» [46, с. 47]. Таким чином, можна зробити висновок, що поняття «соціальна інфраструктура» витікає з поняття «інфраструктура», яке було виділено у 70-х рр. XX сторіччя в окрему категорію у зв'язку із розвитком матеріально-технічної бази сфери послуг та необхідності аналізу цілісного об'єкта соціального планування. Існує 4 підходи до розуміння поняття «соціальна інфраструктура» з точки зору її функції: I підхід стосується створення умов зайнятого населення у

виробництві, II підхід – забезпечення нормальних умов проживання населення, III підхід заснований на забезпеченні задоволення потреб людей, IV – на задоволення потреб послугами населенню. Окрім того, з точки зору матеріального представлення соціальну інфраструктуру розуміють як матеріально-технічну базу, як сукупність закладів, підприємств або сукупність галузей народного господарства. На наш погляд, соціальна інфраструктура повинна розглядатися з позицій системного підходу і відповідно до розуміння поняття «соціогеосистема», яке було введено українським вченим Немець Л.М. [47] пропонуємо власне трактування терміну «соціальна інфраструктура» – це частина структури регіональної соціогеосистеми, що спрямована на забезпечення нормальних умов проживання населення, його потреб у послугах (підсистеми освіти, охорони здоров'я, культури, житлово-комунального господарства, транспорту та зв'язку по обслуговуванню населення, торгівлі, ресторанного господарства, побутового обслуговування, фізкультури та спорту), що пов'язані через потоки речовини, енергії та інформації в географічному просторово – часовому континуумі. Подібні теоретичні суспільно-географічні дослідження соціальної інфраструктури мають велике значення, оскільки вони систематизують різні підходи до розуміння цього поняття і на основі цього можливо розробити єдину трактовку цього терміну.

1.2 Функціональні компоненти соціальної інфраструктури країни

Більш ґрунтовно зрозуміти зміст соціальної інфраструктури можна за рахунок розгляду основної мети та функціональних задач її існування. Сучасні дослідники здебільшого погоджуються в думці, що ключовою метою функціонування соціальної інфраструктури є забезпечення високого рівня людського розвитку за допомогою підтримки високого рівня життя населення та надання їм життєвих благ необхідних для сталого відтворення населення та робочої сили зокрема. Зазначена мета формує комплекс ключових завдань соціальної інфраструктури, які стали поштовхом до формування основних

складових елементів соціальної сфери країни. Враховуючи це, до основних завдань сучасної соціальної інфраструктури можна віднести: деталізоване сприяння сталому людському розвитку, зміна пріоритетів та побудова резильєнтного стилю життя населення; орієнтовний підхід на поточні інтереси населення, родини та умов їх відтворення та розвитку; розвиток соціальної відповідальності населення, економічної свідомості та розуміння особистої ролі у розвитку територіальної громади в якій вона проживає. Забезпечення ефективного функціонування соціальної інфраструктури відбувається на основі впровадження в практику наступних принципів:

Доступність. Виступає одним з основних принципів та вбачає - забезпечення доступності соціальних послуг і закладів для всіх верств населення, незалежно від соціального стану, фінансового положення, віку, статі, раси, релігії та інших характеристик. Це означає, що всі громадяни повинні мати рівний доступ до освіти, охорони здоров'я, житла та інших соціальних послуг.

Якість. Якість наданих послуг та стан інфраструктури повинна відповідати встановленим стандартам і вимогам. Забезпечення високої якості послуг забезпечення ефективного функціонування соціальної інфраструктури та задоволення потреб населення.

Участь громади. Важливим принципом є залучення громади до управління та прийняття рішень щодо розвитку соціальної інфраструктури. Це дозволяє задовольнити потреби та побажання місцевого населення, отримати ефективність програм та послуг.

Ефективність та ефективність витрат. Оптимізація витрат та раціональне використання ресурсів є меншими принципами. Соціальна інфраструктура повинна бути організована так, щоб надавати якісні послуги при раціональних витратах.

Диференціація та гнучкість. Спеціалізація та різноманітність послуг та закладів дозволяє відповідати різним потребам різних груп населення. Також

важливим елементом є гнучкість у реагуванні на зміни у суспільстві та вимоги громади.

Прозорість та відповідальність. Влада та управління соціальною інфраструктурою мають бути відкритими та відповідальними перед громадськістю. Це включає в себе публічну звітність та механізми контролю за діяльністю.

Інновації та розвиток. Розвиток соціальної інфраструктури повинен бути спрямованим на постійне вдосконалення та впровадження інновацій, щоб відповідати зміненим потребам і викликам сучасного суспільства, його активним змінам та розвитку.

Ці принципи відображають основні цілі та цінності соціальної інфраструктури, і їх врахування сприяє забезпеченню ефективного та справедливого функціонування цієї сфери в будь-якій країні. При цьому функції соціальної інфраструктури та її мета повинні відповідати основним цілям економічного розвитку країни, з обов'язковим врахуванням фактору людиноцентризму та забезпеченням підвищення рівня та якості життя усіх верств населення (рисунок 1.1).

До найбільш значущих цільових функцій соціальної інфраструктури можна віднести [5]:

- підтримка людського розвитку населення країни не залежно від місця проживання, віку, статі та рівня доходів;

- забезпечення збалансованого та здорового розвитку суспільства;

- забезпечення можливостей для навчання та розвитку громадян усіх вікових категорій;

- створення та удосконалення шкіл, університетів та інших освітніх установ, підвищення якості послуг, які надаються в них;

- надання доступної та ефективної медичної допомоги громадянам;

- здійснення заходів щодо запобігання захворювань та підтримки загального здоров'я;

Мета соціальної інфраструктури - забезпечення високого рівня людського розвитку за допомогою підтримки високого рівня життя населення та надання їм життєвих благ необхідних для сталого відтворення населення

Функції соціальної інфраструктури:

- підтримка людського розвитку населення країни не залежно від місця проживання, віку, статі та рівня доходів;
- забезпечення збалансованого та здорового розвитку суспільства;
- забезпечення можливостей для навчання та розвитку громадян усіх вікових категорій;
- здійснення заходів щодо запобігання захворювань та підтримки загального здоров'я;
- створення програм та служб, спрямованих на допомогу тим, хто опинився в складних соціальних ситуаціях;
- створення умов для активного дозвілля та підтримка спортивних ініціатив;
- розвиток житлової інфраструктури, включаючи доступ до чистої води, каналізації та електроенергії;
- створення умов для взаємодії та співпраці в громадах.

**СОЦІАЛЬНА
ІНФРАСТРУКТУРА**

Завдання соціальної інфраструктури:

- деталізоване сприяння сталому людському розвитку;
- зміна пріоритетів та побудова резильєнтного стилю життя населення;
- орієнтовний підхід на поточні інтереси населення, родини та умов їх відтворення та розвитку;
- розвиток соціальної відповідальності населення, економічної свідомості та розуміння особистої ролі у розвитку територіальної громади в якій вона проживає

Принципи функціонування соціальної інфраструктури:

- доступність; - якість; - участь громади; - ефективність та ефективність витрат;
- диференціація та гнучкість; - прозорість та відповідальність; - інновації та розвиток

Рисунок 1.1 – Функціональна складова соціальної інфраструктури

Джерело: створено автором на основі [5, 47, 48]

створення програм та служб, спрямованих на допомогу тим, хто опинився в складних соціальних ситуаціях;

створення умов для активного дозвілля та підтримка спортивних ініціатив;

розвиток житлової інфраструктури, включаючи доступ до чистої води, каналізації та електроенергії;

створення умов для взаємодії та співпраці в громадах.

Соціальна інфраструктура, як частина економічної системи країни має свої особливості, які відрізняють її від інших. Серед ключових розрізнених характеристик можна виокремити наступні: більш високий рівень трудомісткості порівняно з матеріально-речовою частиною економіки країни; зменшена частка матеріальних витрат у кінцевому результаті надання послуг (порівняно з матеріальною сферою); основний відсоток у структурі активів суб'єктів господарювання, які належать до соціальної сфери складають грошові витрати.

Соціальна інфраструктура та її розвиток не стоять осторонь загальних економічних, політичних та соціальних процесів, які відбуваються в країні та у світі, тому при її формуванні дуже важливим є врахування чинників, які можуть впливати на її стабільний та резильєнтний стан. Загалом зазначені чинники можна об'єднати в наступні групи: економічні, соціальні, демографічні, територіальні, правові, природно-кліматичні, ментальні, політичні та соціально-психологічні (таблиця 1.2) [48].

Таблиця 1.2 – Характерні особливості чинників впливу на соціальну інфраструктуру

Чинники	Сутнісна характеристика
1	2
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> - рівень економічного розвитку країни та її регіонів; - рівень та структура зайнятості населення, її сталість; - загальний рівень життя населення та сукупні доходи окремих соціальних груп; - структура та рівень витрат населення, споживання окремих товарів та послуг; - економічна стабільність в країні та здатність швидкої реакції на кризові явища
Політичні	<ul style="list-style-type: none"> - наявні в країні політичних норм та гарантій в сфері соціального забезпечення населення; - політична стабільність та поточна політична ситуація в країні; - наявні державні норми соціальної підтримки і допомоги малозабезпеченим верствам населення
Правові	<ul style="list-style-type: none"> - законодавчі норми та правовідносини у галузі регулювання соціальних відносин; - рівень правосвідомості населення; - реалізація правових гарантій у соціальній сфері
Культурно-ментальні	<ul style="list-style-type: none"> - наявні моральні та духовні цінності, який сформувались у населення; - норми та традиції, які наявні у суспільстві, їх регіональні особливості; - менталітет, інтереси, споживчі звички у населення; - прийняті моделі організації соціальних відносин у суспільстві

Продовження таблиці 1.2

1	2
Природно-кліматичні	- природно-кліматичні умови територіального розміщення об'єктів соціальної інфраструктури; - рекреаційні умови проживання населення; - екологічні умови проживання, які впливають на умови та спосіб життя населення
Демографічні	- статеві-вікова структура населення; - демографічна ситуація в країні (рівень народжуваності, смертності, структура родин); - міграційна ситуація в країні; - територіальне розміщення населення
Соціальні	- наявна професійно-кваліфікаційна структура населення; - рівень освіченості населення та наявні освітні потреби; - баланс робочого та вільного часу населення; - характер зайнятості та тривалість безробіття населення
Територіальні	- наявна система розселення (щільність, розміри населених пунктів та їх розташування); - логістичні шляхи, рівень їх інтенсивності
Соціально-психологічні	- прояв в соціальних відносинах настроїв, переживань та очікувань населення; - соціально-психологічні групові настанови, що утворились в суспільстві

Джерело: створено автором на основі [48]

У подальшому розвитку соціальної інфраструктури на поточному етапі формування важливої ролі впливають ті фактори, які досягають ступеня сформованості системи розселення та рівня розвитку матеріального виробництва через їх взаємопов'язаність та взаємообумовленість. Можливості соціальної інфраструктури для створення сприятливих умов для виробництва та життєдіяльності населення залежать від економічного потенціалу, основною частиною якого є основні фонди, такі як будівлі, споруди, комунікації (дороги, лінії зв'язку і т. д.), а також технічне обладнання будівель, споруд та комунікацій. Важливо відзначити, що соціальна інфраструктура є необхідною частиною економічного комплексу кожної адміністративно-територіальної одиниці, тим самим становлячи складову її функціональної та територіальної структури.

Функціональна структура відображає специфіку та взаємозв'язок груп об'єктів, які забезпечують конкретні завдання в господарському комплексі. Територіальна структура, з іншого боку, залежить від різних форм просторового розташування об'єктів та їх територіальних об'єднань [49, с.

294]. Соціальна інфраструктура може мати організацію як "лінійну", що включає в себе мережу залізниць, автомобільних доріг, зв'язок та електропередачі, так і "точку", яка включає конкретні об'єкти, такі як школи, лікарні та театри.

Використання цього розділу соціальної інфраструктури можливо на різних рівнях суспільної організації. На рівнях виробничого суб'єкта господарювання переважно "точкова" інфраструктура, тоді як на рівнях економічного регіону забезпечено рівномірне співвідношення як "точкової", так і "лінійної" інфраструктури.

Це розподіл в основному форму організації соціальної інфраструктури, а не її змістовну частину. Як територіальна підсистема господарського комплексу адміністративно-територіальної одиниці, соціальна інфраструктура тісно пов'язана з системою розселення на різних рівнях, таких як регіональний, обласний та локальний [50, с. 169].

Система розселення населення впливає на територіальну форму функціонування соціальної інфраструктури. На різних територіальних рівнях можна застосувати мережеву систему розселення у вигляді агломерацій та позаагломераційних районів, що дозволяє ефективніше розвивати соціальну інфраструктуру з урахуванням територіальної концентрації населення як споживачів різних послуг. Однією з територіальних особливостей соціальної інфраструктури є її активна роль у територіальному розвитку та організації регіонів та їх компонентів, таких як господарство, розселення і т.д [51].

Територіальна організація соціальної інфраструктури розроблена різними критеріями, які забезпечують ефективне надання соціальних послуг та задоволення потреб населення. Ось деякі загальні критерії, які можна отримати:

Доступність. Соціальна інфраструктура має бути розташована так, щоб бути доступною для всіх верств населення. Це включає в себе розташування урядових служб, медичних установ, шкіл, культурних центрів тощо в зручних для громадян місцях;

Рівень обслуговування. Якість і кількість наданих соціальних послуг повинні відповідати потребам населення. Це може включати в себе належний рівень медичної допомоги, освіти, культурних подій та інше;

Ефективність. Система повинна працювати ефективно і оптимально використовувати ресурси, щоб забезпечити максимальний вигаш для суспільства;

Адаптивність. Здатність системи швидко реагувати на зміни в соціально-економічному середовищі та потребах населення;

Соціокультурні особливості: Розробка інфраструктури повинна забезпечити соціокультурні особливості різних територій, щоб найкращим чином відповідати потребам конкретних громад;

Безпека та стабільність: Забезпечення безпеки громадян і стабільності функціонування соціальної інфраструктури;

Участь громади. Залучення громади до процесу прийняття рішень та управління соціальною інфраструктурою для забезпечення відповідності її потребам;

Сталість фінансування. Наявність стабільного та ефективного фінансування для забезпечення функціонування соціальної інфраструктури без перебоїв.

Отже, раціональне розташування соціальної інфраструктури сприяє покращанню соціально-економічного розвитку держави.

1.3 Основні елементи соціальної інфраструктури країни

Необхідною передумовою для підвищення рівня та якості життя населення є розвиток розвинутої соціальної інфраструктури, яка повинна позитивно впливати на соціально-економічний розвиток країни. Як уже було показано, головна служба функціонування соціальної інфраструктури є повний та всебічний розвиток людини шляхом створення комплексу деяких проблем для розширеного відтворення робочої сили.

Важливо відзначити, що соціальну інфраструктуру можна умовно поділити на соціально-побутову та соціально-культурну. Соціально-побутова спрямована на створення умов для відтворення людини як біологічної істоти через побутове середовище, задоволення її потреб за допомогою належних умов проживання. З іншого боку, соціально-культурна сприяє відтворенню духовних та інтелектуальних (через культурно-освітнє) середовища, а також фізичних властивостей індивіда. Вона підтримує формування особистості як економічно активної особи, що відповідає певним вимогам суспільства щодо якості робочої сили.

У складі соціально-побутової інфраструктури виділяються такі компоненти, як житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування населення, торгівля і громадське харчування, пасажирський транспорт та зв'язок з обслуговуванням населення тощо. До соціально-культурної інфраструктури входять охорона здоров'я, рекреаційне господарство, фізична культура та спорт, соціальне забезпечення, освіта, культура та мистецтво тощо. Кожна галузь соціальної інфраструктури має свої характеристики, які показують краще визнання їх функціональної ролі в соціально-економічному розвитку як держави, так і в особистому житті людини (рис. 1.2).

Рисунок 1.2 – Основні елементи соціальної інфраструктури території

Джерело: створено автором

Освіта. є ключовим функціональним елементом системи соціальної інфраструктури в сучасному суспільстві. Її роль, це не лише передача знань, а й вплив на розвиток і формування особистості, адаптацію громадян до життя в суспільстві та їхню соціальну мобільність. Освіта сприяє формуванню культурної та соціальної ідентичності, розвитку критичного мислення та соціальної відповідальності. З її допомогою відбувається соціалізація особистості, формування розуміння соціальних норм, цінностей та взаємодії з іншими людьми, що допомагає з часом адаптуватись дітям та молоді у суспільстві. Система освіти сприяє формуванню критичного мислення у населення, формування навичок аналізу та оцінки інформації, самостійного прийняття рішень, що є дуже актуальним у сучасному динамічному світі.

Виконує освіта й певну економічну роль у суспільстві, за її допомоги відбувається формування людського капіталу країни, накопичення професійних навичок, необхідних для ефективної зайнятості на ринку праці та розвитку економіки. Освіта є джерелом нових ідей, інновацій та розвитку. Вона стимулює дослідження та впровадження нових технологій, що покращує прогрес суспільства та дозволяє досягти найвищих показників розвитку.

Система освіти України включає в себе: дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру та самоосвіту.

Система охорони здоров'я - це комплекс взаємопов'язаних елементів, спрямованих на забезпечення медичного обслуговування та утримання загального стану здоров'я населення. Вона може включати в себе лікарні, клініки, лікарські заклади, програми профілактики, систему медичного страхування, державні та приватні організації з медичною спрямованістю, а також регулюючі та нормативні органи. Основні завдання, які покладаються на систему охорони здоров'я в рамках соціальної інфраструктури є: надання медичної допомоги, лікування хвороб, екстрених станів та обслуговування населення; запобігання розвитку захворювання через щеплення, інформаційні кампанії, контроль за факторами ризику та інші заходи; забезпечення

кваліфікованого медичного персоналу та його належного функціонування; розвиток нових методів лікування, дослідження захворювань та вдосконалення методів надання медичної допомоги; визначення та реалізація заходів щодо забезпечення рівного доступу до медичних послуг для всіх верств населення.

Спортивна галузь відіграє важливу роль у системі соціальної інфраструктури суспільства. Вона взаємодіє з іншими сферами, такими як охорона здоров'я, освіти, економіки та культури, сприяючи розвитку та підтримці загального благополуччя. Спорт сприяє збереженню та покращенню фізичного здоров'я нації, створює умови для соціальної інтеграції населення шляхом об'єднання людей незалежно від соціального статусу, віку чи етнічного походження в окремі спільноти, поширює рівні можливості для участі у спорті покращує соціальну справедливість та підтримує боротьбу з нерівністю в суспільстві, покращує психологічне здоров'я населення, зменшує прояв стресу. До її складу входить: дитячий спорт, дитячо-юнацький спорт, резервний спорт, спорт вищих досягнень, професійний спорт, спорт ветеранів, олімпійський спорт, неолімпійський спорт, спорт інвалідів тощо.

Сфера туризму є важливою складовою соціальної інфраструктури, оскільки вона взаємодіє з іншими аспектами суспільства, включаючи економіку, культуру, освіту та інші сфери. Важливо збільшити туризм як частину соціальної інфраструктури з точки зору його впливу на розвиток та благополуччя суспільства. Туризм сприяє обміну культурними цінностями між різними національностями та сприяти взаєморозумінню між людьми різних культур, підтримує збереження та відновлення історичних та культурних об'єктів, спонукає до розвитку транспортної інфраструктури, включаючи аеропорти, дороги та громадський транспорту, розвитку готельної бази, ресторанів, магазинів та інших економічних об'єктів. Відіграє туризм й роль соціальної взаємодії виступаючи як каталізатор для зближення людей, сприяючи соціальній взаємодії та обміну ідеями.

Сфера культури. Культурна інфраструктура в системі соціальної інфраструктури впливає на всі аспекти суспільного життя, сприяючи розвитку освіти, творчості, громадянськості та формуванню гармонійного та культурного суспільства. Культурні установи, такі як музеї, бібліотеки, театри та художні галереї, продовжують важливу роль у забезпеченні освіти та розвитку населення. Вони сприяють формуванню культурної ідентичності та розширенню знань, сприяють взаєморозумінню та об'єднанню громади, допомагають зберегти та передавати історію, традиції та цінність суспільства від покоління до покоління, стимулює творчість та інновації, сприяючи розвитку мистецтва, літератури, музики та інших творчих галузей.

Соціальне забезпечення входить в систему соціальної інфраструктури та є продуктом елементом соціальної політики в багатьох країнах світу. Ця система спрямована на захист громадян від різних ризиків та негараздів, таких як безробіття, інвалідність, старість, хвороба чи втрата року. Основним призначенням соціального забезпечення є створення соціального захисту та підтримки людей у складних життєвих ситуаціях. Ключові елементи соціального забезпечення включають: пенсійне забезпечення, медичне страхування, соціальна допомога, страхування в разі нещасних випадків та інвалідності, допомога при народженні та утриманні дітей, соціальна реабілітація та підтримка. Система соціального забезпечення направлена на зниження соціальної нерівності, покращення якості життя населення та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві. Важливою частиною цієї системи є ефективне управління та фінансова стійкість, яка дозволяє надавати необхідні послуги та підтримку громадянам

Житлово-комунальне господарство входить до складу соціальної інфраструктури кожного населеного пункту і важливої частини економіки країни загалом. Соціальна інфраструктура охоплює всі ті сфери, які сприяють задоволенню соціальних потреб громадян і підтримці їхнього комфортного життя. До структури житлово-комунального господарства відносяться наступні складові: житловий фонд та його територіальне розподілення,

системи водопостачання та каналізації, енергетика з точки зору стабільного забезпеченості житла її ресурсами, ефективна система вивезення та переробки твердих побутових відходів, створення та обслуговування парків, скверів, спортивних майданчиків для задоволення потреб у відпочинку. Ці аспекти спільного сприяють створенню комфортного і безпечного життя громадян. Забезпечення ефективного функціонування житлово-комунального господарства є важливим для забезпечення сталого розвитку та збереження якості життя населення.

Побутове обслуговування населення. Є не менш важливою частиною системи соціальної інфраструктури з його допомогою задовольняються конкретні побутові потреби індивідуального замовника, забезпечується скорочення витрат часу і праці населення на ведення домашнього господарства.

Торгівля і громадське харчування іноді відносять до складового елемента соціальної інфраструктури. Її функціонування направлено на задоволення потреб населення в споживчих товарах необхідних для підтримки життя та функціонування. Як інфраструктурний елемент вона включає: роздрібну торгівлю, виробництво та торгівлю товарами власного виробництва, різноманітні заклади харчування та розміщення населення.

Транспорт, як сфера соціальної інфраструктури здійснює ключову роль у забезпеченні зручностей для людей і створених умов для ефективного функціонування суспільства. Він забезпечує доступ громадян до основних послуг, таких як медична допомога, освіта, праця, культурні заходи і торгівля. Ефективна транспортна система допомагає зменшити соціальну ізоляцію, забезпечуючи легкість переміщення та комунікації між більшими регіонами та спільнотами, сприяє соціальній інтеграції, дозволяючи різним соціальним групам легко об'єднуватися і спілкуватися.

Зв'язок. Сприяє задоволенню вимог споживачів, органів державної влади, місцевого самоврядування, оборони та забезпечення безпеки держави через надання товарів та послуг у сфері поштового та електронного зв'язку. За своєю структурою виділяють електрозв'язок, поштовий зв'язок та галузь телекомунікацій.

Галузі соціальної інфраструктури грають важливу роль у суспільстві, забезпечуючи різноманітні соціальні послуги та умови для задоволення основних потреб людей, вони сприяють сталому розвитку суспільства, покращенню якості життя та забезпеченню соціальної справедливості. Їхні функції тісно пов'язані і взаємо проінформовані, що разом створюють збалансовану та динамічну підтримку громадян.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

2.1 Доступність послуг системи охорони здоров'я та основні показники її функціонування

Необхідною умовою забезпечення особистісного, суспільного та економічного розвитку в сучасному світі залишається доступна медицина. Багато років основною перевагою існуючої в Україні системи охорони здоров'я було надання послуг на безоплатній основі, що в цілому мало б забезпечувати різним верствам населення, особливо найбільш вразливим, вільний доступ послуг цієї сфери. Зважаючи на масштаби потреб населення щодо підтримки здоров'я, витрати держави до першої коронавірусної хвилі 2020 р., становили 2-4% у бюджеті країни, тоді як пандемія змусила уряд збільшити їх частку в 2,7 разу (до майже 10%) (рис. 2.1).

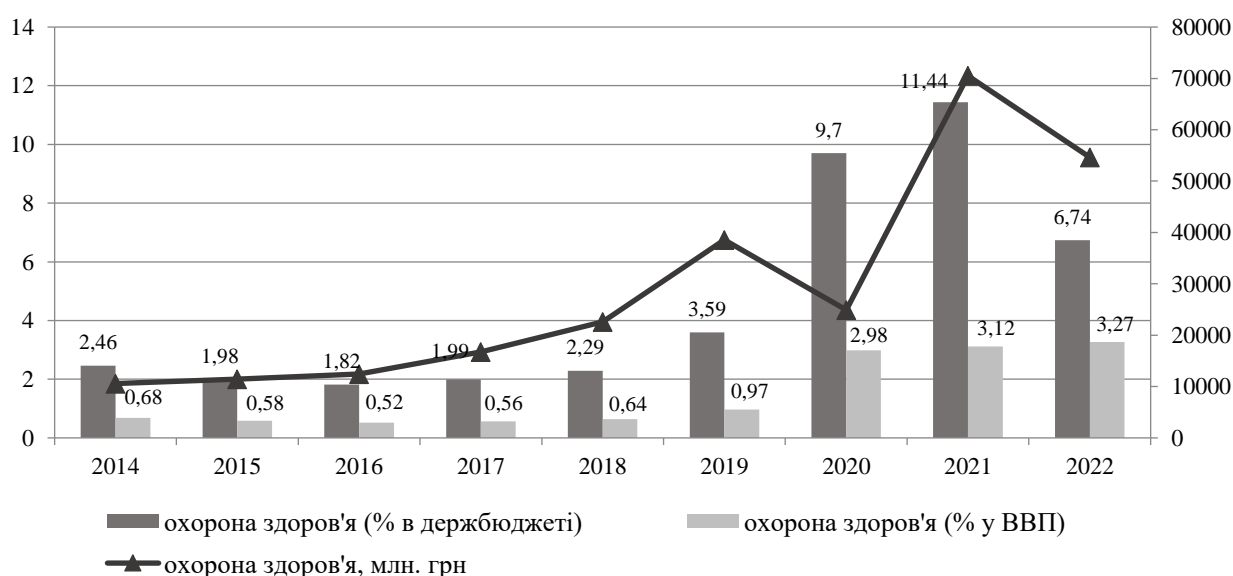

Рисунок 2.1 – Частка витрат на охорону здоров'я у структурі видатків державного бюджету (функціональна класифікація) та у ВВП, Україна; 2014-2022 рр.

Джерело: створено автором на основі даних [52]

Нажаль, через певний дефіцит державних ресурсів фінансування існуючої в Україні система охорони здоров'я зосереджувалося на утриманні персоналу

(оплата праці – 64,4% в 2016 р.) та оплаті комунальних послуг закладів медицини (10,4%), тоді як на прями витрати на виробництво послуг йшло тільки 23,5% [52]. Крім того, надзвичайно мала частка спрямовувалася на забезпечення закладів лікарськими засобами, устаткуванням та модернізацію всієї інфраструктури. Тому, поява приватного сектору медичних послуг стала альтернативою щодо отримання медичних послуг гідної якості та запобіжником щодо такого масового явища як «неофіційні платежі», яке стало певною реакцією суспільства на низьку заробітну плату медичних працівників. Тож, з початку 2000-х років в обсягу фінансування сфери охорони здоров'я частка приватного фінансування до 2007 р. поступово зменшувалася, проте в наступні роки тільки зростала, сягнувши свого максимуму в 2016 р. – 54,5%, що майже на 10 в.п. було вище за державну. Також слід зазначити, що приватне фінансування здійснюється майже на 97% за рахунок витрат домогосподарств, тоді як решту складають витрати роботодавців (біля 3%) та некомерційних організацій (біля 0,02%). Порівняно із іншими країнами частка державних витрат у структурі фінансування сфери охорони здоров'я є однією із найменших. В результаті в сфері охорони здоров'я при збереженні загального антуражу щодо безоплатності послуг і небажання урядів тривалий час усвідомити необхідність нагального реформування галузі виникла інша проблема – фінансова недоступність товарів та якісних медичних послуг, що постала перед значною частиною населення України.

Населення України у довоєнний період позитивно оцінювало свій стан здоров'я: в 2021 р. 50,2% охарактеризували його як добрий, ще 39,7% - як задовільний, і тільки кожен десятий зазначив про погане самопочуття. При цьому, 38,9% опитаних повідомили, що мають хронічні захворювання або проблеми зі здоров'ям, а 78,4% зверталися за медичною допомогою впродовж останнього року [53; 54]. Якщо порівнювати ситуацію в Україні та деяких Європейських країнах, то оцінки українців є вищими за оцінки латвійців, литовців, португальців, проте значно нижчими від оцінок угорців, поляків, румунів, чехів, а тим більше – австрійців, ірландців чи шведів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Розподіл населення країн ЄС та України за самооцінкою стану свого здоров'я

Країна	Частка осіб у віці 18 років і старше, які оцінили стан свого здоров'я			Частка осіб у віці 16 і старше, які повідомили, що мають хронічні захворювання
	добрий	задовільний	поганий	
Бельгія	74,8	17,2	8	24,8
Болгарія	66	24,7	9,3	23,2
Латвія	48,4	37,6	14	41,1
Литва	44,1	40,6	15,3	37,5
Польща	60,9	28,1	11	37,9
Угорщина	61,3	28,6	10,1	39,7
Румунія	72,3	20,2	7,5	19,8
Ірландія	82,6	13	4,4	27,2
Іспанія	72,4	20,8	6,8	37,2
Австрія	73,3	19	7,7	35,4
Швеція	76,2	18,5	5,3	37,4
Україна	43,1	44,9	12	44,9

Джерело: створено автором на основі даних [54]

Типовими ознаками кризового становища сфери охорони здоров'я в Україні багато років залишається низька доступність лікування в стаціонарі та обмеженість придбання медичних товарів, рекомендованих лікарем через відсутність коштів (особливо для вразливих верств населення). В 2021 р. в Україні нараховувалося понад 14 тис. домогосподарств, в яких хто-небудь із членів мав потребу в медичній допомозі, придбанні ліків / медичного обладнання (впродовж останніх 12 місяців), з них 3114 (бо 21,7%) – не змогли її задовольнити. Так, близько чверті домогосподарств зазначили, що через нестачу коштів не могли оплатити послуги лікаря у медичному закладі (24,1%), придбати ліки та медичне приладдя, призначене лікарем (23,5%), та лікуватися в стаціонарі (23,3%), майже кожне 8 – потерпало від відсутності в населеному пункті, де вони проживають, своєчасних послуг екстреної (швидкої) медичної допомоги та медичної установи / аптеки поблизу житла.

Послуги охорони здоров'я були більш доступними для домогосподарств з дітьми, ніж для бездітних, а також – жителів міст, особливо великих, ніж для жителів сільської місцевості (рис. 2.2).

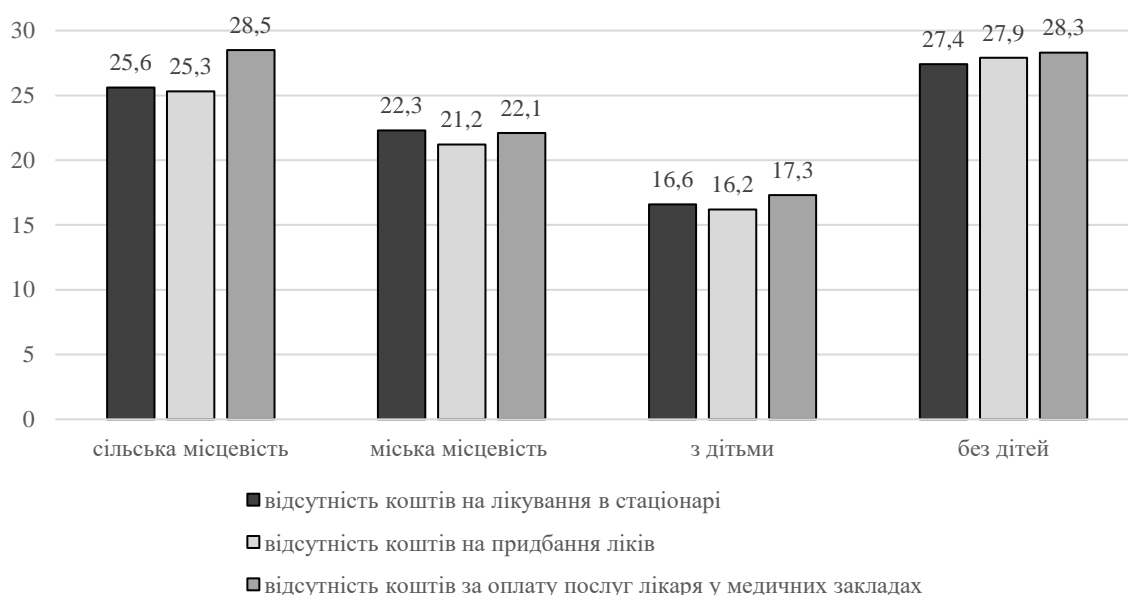

Рисунок 2.2 – Частка домогосподарств позбавлених вільного доступу до системи охорони здоров'я

Джерело: створено автором на основі даних [55]

За оцінками українців основною перешкодою в отриманні необхідної медичної допомоги є занадто висока вартість медичних товарів (97-98%) та кваліфікованих послуг (67-98%). Рідше зазначають, що не змогли відвідати лікаря, пройти медичне обстеження, лікувальні процедури чи лікування у стаціонарі – через відсутність спеціаліста потрібного профілю, занадто довгу чергу до нього або відсутність вільних місць. При цьому сільські жителі частіше за містян позбавлені можливості отримати необхідну медичну допомогу через відсутність профільних спеціалістів (рис. 2.3).

Ризик бути позбавленим вільного доступу до необхідної медичної допомоги зростає із віком. Як відомо, чим старшою є людина, тим більше втрачається здоров'я та зростає потреба в різного роду соціальному і медичному догляді, тож чим старішими є члени домогосподарства, тим більшою є їх потреба у послугах з підтримки здоров'я та лікування. І хоча за самооцінками пенсіонерські домогосподарства відзначають аналогічні проблеми при отриманні медичної допомоги, що й інші типи домогосподарств – нестача коштів та занадто висока вартість ліків / послуг, вони більше

наражаються на ризик бути депривованими при отриманні медичної допомоги.

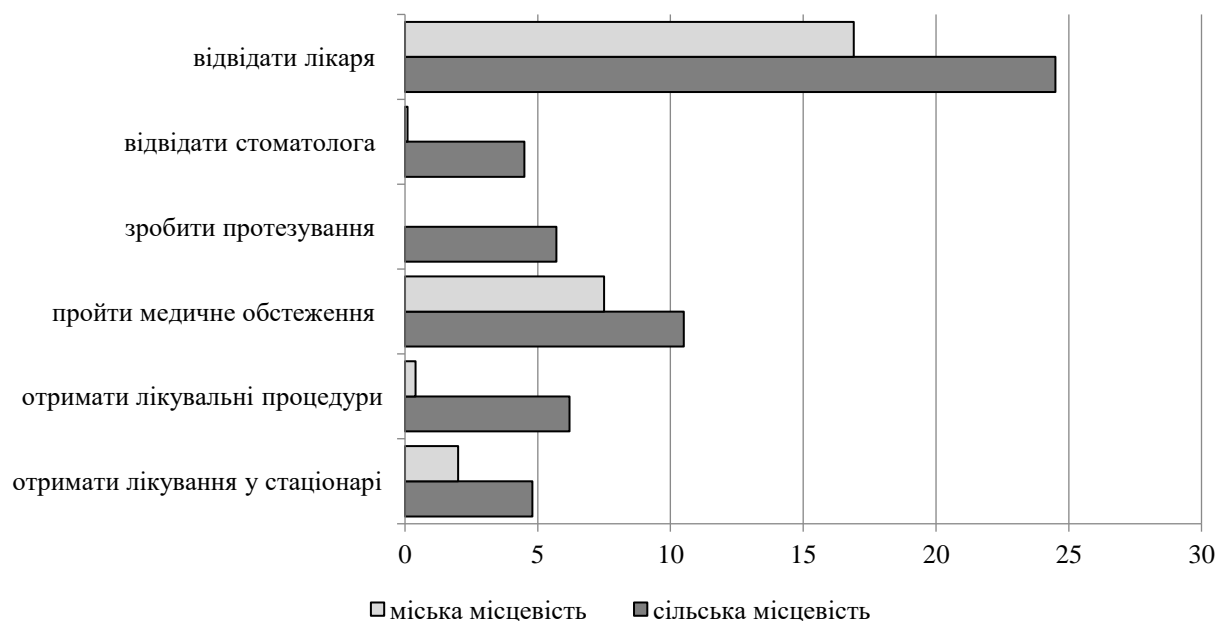

Рисунок 2.3 – Частка домогосподарств, у яких хто-небудь із членів при потребі не зміг отримати доступу до послуг охорони здоров'я, 2021 рр.; %
Джерело: створено автором на основі даних [52]

Так, в 2021 р. 33,9% пенсіонерських домогосподарств через нестачу коштів не змогли скористатися послугами лікаря у медичному закладі, 34,1% - не змогли придбати лікарські засоби та медичне приладдя, призначене лікарем, 32,6% - були позбавлені можливості пройти лікування у стаціонарі, тоді як серед домогосподарств, що складаються тільки із осіб працездатного віку, депривованими за цими показниками були 15,8%, 16,3% та 17,9% відповідно [55].

Обмеження доступу до медичних послуг в Україні також пов'язано із інфраструктурним та географічним чинником (типом місцевості): жителі малих міст та сільської місцевості частіше за жителів великих міст ризикують не отримати необхідну медичну допомогу не стільки через відсутність коштів, скільки – через слабку інфраструктуру та транспортне сполучення. Так, якщо в містах в 2021 р. 5,9% домогосподарств потерпали від відсутності поблизу житла медичної установи (фельдшерсько-акушерського пункту, лікарської

амбулаторії, поліклініки тощо), то в селах частка депривованих за цією ознакою зростала вже до 26%. Також 3,3% містян потерпали від незабезпеченості населеного пункту своєчасними послугами екстреної (швидкої) медичної допомоги, тоді як серед сільських домогосподарств депривованих було аж вдесятеро більше – 33,7%. Крім того, ускладняється доступ до медичних закладів для населення сільської місцевості та малих міст відсутність регулярного щоденного транспортного сполучення з іншим населеним пунктом із більш розвиненою інфраструктурою: якщо в містах від цього страждали 1,9% домогосподарств, то в селах в 13 разів більше – 24,7% [56]. Не меншу проблему в частині забезпечення ефективного функціонування системи охорони здоров'я та надання якісних медичних послуг населенню в Україні все ще становить практика неофіційних платежів. З одного боку, це суттєво порушує принцип соціальної справедливості та викривляє стимули медичних працівників, коли офіційна заробітна плата є менш привабливою ніж неофіційні платежі, що вони можуть отримати від пацієнтів і які вони часто розцінюють як «надбавку» до зарплати. До того ж медичні працівники зацікавлені в тому, щоб лікування було більш тривалим, що зовсім не гарантує його ефективність та якість, а враховуючи протоколи лікування, що орієнтовані на перебування у стаціонарі, то медичні послуги становляться недоступними для певних соціально вразливих категорій населення. З іншого боку, неофіційні платежі підривають авторитет держави щодо безкоштовності, доступності та якості медичних послуг, оскільки медичні працівники не платять податок із отриманого неофіційного доходу, що зменшує обсяг державних ресурсів, які б могли бути отримані державою та спрямовані на функціонування медичної сфери. Також взятий медичним працівником хабар не завжди гарантує, що медик несе відповідальність перед пацієнтом (також цьому сприяє нерозвиненість судової системи). Окрім офіційних платежів за отримані послуги та неофіційних – медичному персоналу на «знак подяки» 93,9% пацієнтів несуть супутні витрати при отриманні медичної допомоги: на харчування (67,7%), постільну білизну (58,4%), медичні матеріали / приладдя

та ліки (90,1% у 2021 р.) [57]. В окремих випадках, що є доволі розповсюдженими в Україні, домогосподарства вдаються до практики продажу майна чи беруть позику на лікування (у знайомих, фінансових установах та ін.).

Таким чином, на початок 2000-х років найбільш вагомою перевагою системи охорони здоров'я в Україні було розгалуження інфраструктури та загальне охоплення населення всіма видами медичних послуг, які надавалися на безоплатній основі, що і забезпечувало населенню вільний доступ до них. Однак з часом через обмеженість фінансування навіть на базові послуги охорони здоров'я, відсутність прозорого контролю за витраченими ресурсами, недостатність уваги заходам профілактики, проблемам із своєчасним виявленням і лікуванням існуючих захворювань при поширенні практики оплати медичної допомоги в державних закладах (насамперед, неофіційно – як подяка або хабар) суттєво погіршили не тільки якість надаваних послуг, підірвали довіру населення до державної системи охорони здоров'я, а й негативно позначилися на зменшенні обсягів державних ресурсів, що спрямовувалися б на медицину, і призвели до зниження доступності медичних послуг для населення. За таких умов в найгіршому становищі зазвичай опиняються найменш платоспроможні малозабезпечені верстви населення.

2.2 Оцінка розвитку системи освіти в Україні

Можливість отримання освіти є тим фундаментом на якому ґрунтується майбутній доступ населення до матеріальних благ і послуг, формується конкурентоздатність на ринку праці, закладаються можливості для досягнення успіхів особи в дорослому житті. Забезпечення державою вільного доступу до освіти та акцент на підвищення освітнього рівня населення сприяє зміні способу життя, в результаті чого відбувається покращення показників стану здоров'я, збільшується тривалість життя, знижується кількість передчасних смертей (викликаних вживанням алкоголю та тютюну), з рештою підвищується рівень та якість життя, в т.ч. серед найбільш вразливих

категорій. В Україні, як і в інших державах світу наявність вищої освіти у особи є чи не найбільш дієвим механізмом запобігання бідності. Присутність у складі домогосподарства хоча б однієї особи з вищою освітою знижує для нього ризик опинитися серед бідних верств населення в 1,3 -2 рази порівняно із домогосподарствами, де немає жодного члена із вищою освітою (тобто бідних серед домогосподарств з дітьми 29,7% проти 39,2%, а по бездітних - 26,3% проти 13,5% відповідно). Багато років основною перевагою систем освіти в Україні залишалося надання послуг на безоплатній основі. Так, на фінансування галузі освіти до першої коронавірусної хвилі 2020 р. витрачалось біля 5% державного бюджету (рис. 2.4).

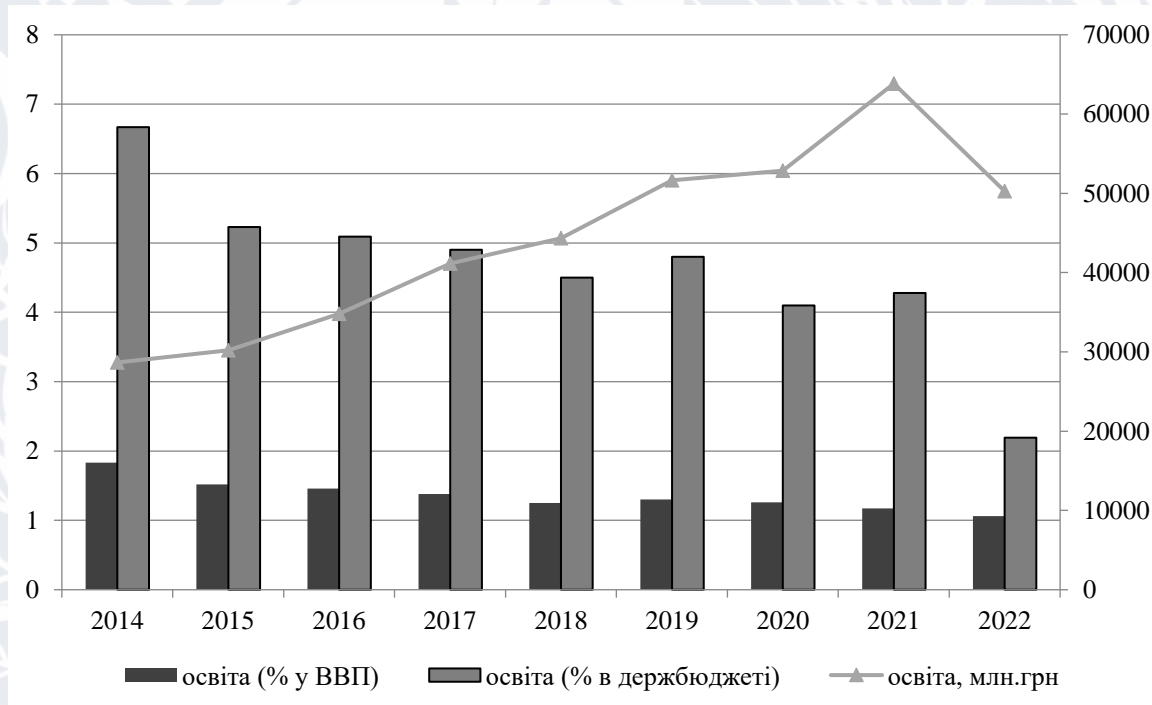

Рисунок 2.4 – Частка витрат на сферу освіти у структурі видатків державного бюджету

Джерело: створено автором на основі даних [58]

Розподіл фінансування в системі освіти є аналогічним до розподілу коштів в медичній сфері: більша частина йде на оплату праці фахівців, решта – утримання закладів, придбання інвентарю та ін. Проте, на відміну від медичної сфери, в галузі освіти основна частина коштів надходить від держави (центральні та регіональні / місцеві урядові установи) – 85,% та тільки 14,6%

від приватного (недержавного) сектору, з яких 13,9% – витрати домогосподарств (в 2016 р.) [58]. Частка приватного фінансування галузі освіти в період 2007-2016 рр. поступово, але стабільно скорочувалася (з 23,5%), відповідно державна частка зростала. І якщо держава зосереджена в першу чергу на фінансуванні основних послуг у сфері освіти, то домогосподарства здебільшого «розділяють з нею фінансовий тягар» в частині другорядної діяльності закладів освіти – харчування (27,9% проти 72,1% державних витрат), придбання інвентаря / обмундирування (40,5% проти 59,5%), підручників / канцтоварів (48,1% проти 51,9%). Особливістю фінансування української системи освіти залишається зростання частки приватного фінансування із кожним наступним освітнім рівнем: якщо у загальних витратах на дошкільну, початкову, середню та післясередню (не вищу) освіту 4-12% вкладу робили домогосподарства, то у загальних витратах на вищу освіту їх внесок становив вже близько 30%. Ситуація, коли не вистачає державних коштів на утримання галузі, при одночасному браку належного контролю за використанням цих ресурсів, перекладання значної частки витрат на домогосподарств, призвело з одного боку до зниження якості освітніх послуг, а з іншого – до падіння довіри населення до державної системи освіти. Так само, як і в сфері охорони здоров'я реакцією на ситуацію стало поширення приватних освітніх закладів на усіх рівнях. В результаті, в сфері освіти, так само як і в галузі охорони здоров'я, при збереженні ілюзії існування загальної безоплатності їх послуг і небажання усвідомити необхідність їх нагального реформування виникла інша проблема – фінансова недоступність товарів та якісних послуг освіти і охорони здоров'я, що стала актуальною для значної частини населення України. Тільки в 2015 р. уряд розпочав активну роботу над реформуванням адміністративно-територіального устрою держави з метою забезпечення гідного рівня та якості життя населення України, зокрема поліпшення доступу усіх категорій до послуг соціальної сфери (насамперед, охорони здоров'я та освіти) [59]. Тож, паралельно із утворенням територіальних громад та процесами надання їм

більших повноважень, розпочалася підготовка до реформування галузей освіти та охорони здоров'я, яке фактично стартувало тільки в 2018 р. [60; 61]. На жаль, через низку різних причин, ситуація із доступністю послуг для населення в цих сферах напередодні війни істотно не змінилася – доволі значний відсоток українських домогосподарств залишалися позбавленими можливості отримати якісну освіту та доступну медичну допомогу. Але заради справедливості слід сказати, що і реформування не було завершено.

Населення України в цілому менше ризикує (порівняно з медичною сферою) бути позбавленими доступу до послуг освіти через низький рівень доходу, оскільки державі все ж вдається не лише декларативно гарантувати, а й реально забезпечувати безоплатне надання освіти на усіх рівнях. Однак, на різних рівнях освіти все ж таки присутні певні труднощі із доступом населення до навчання. Бар'єрами вільного доступу до дошкільної та позашкільної освіти є розвиток інфраструктури (особливо для жителів сільської місцевості), а щодо професійно-технічної, вищої та спеціалізованої – рівень доходів домогосподарств, про що й зазначають респонденти при дослідженні проявів соціальної депривації в країні.

Понад 96% опитаних вважають ознакою депривації – відсутність можливості для отримання будь-якої професійної освіти у зв'язку з недостатністю коштів та відсутність поблизу житла дошкільних закладів (дитячих садків, ясел). Але в 2021 р. зазначили що відчули прояви цих позбавлень на собі тільки 4,8% та 1,6% домогосподарств відповідно. При цьому тільки 183 домогосподарств з чотирма дітьми зазначили, що впродовж року з ними траплялись випадки, коли через відсутність грошей вони не мали можливості оплачувати перебування дітей в дитсадку.

Додатковою перешкодою на шляху вільного доступу населення до освіти виступає поселенський аспект, що проявляється через наявність інфраструктурних обмежень: віддаленість поблизу житла дошкільних закладів, регулярного транспортного сполучення з іншим населеним пунктом із більш розвиненою інфраструктурою (мережею магазинів, закладів

культури, освіти тощо (рис.2.5). Також сільські заклади освіти до початку реформування здебільшого гірше за міські забезпечувалися учбовим матеріалом та обладнанням, менше фінансів отримували на поточне утримання та ремонт. Нерівність сільських дітей в отриманні доступу до знань формується не тільки через неукомплектованість закладів навчальним матеріалом, а й в наслідок неукомплектованості педагогічного складу та / або залежить від кваліфікації учителів. В результаті в Україні спостерігалось поступове, але стабільне скорочення кількості закладів дошкільної та загально середньої освіти.

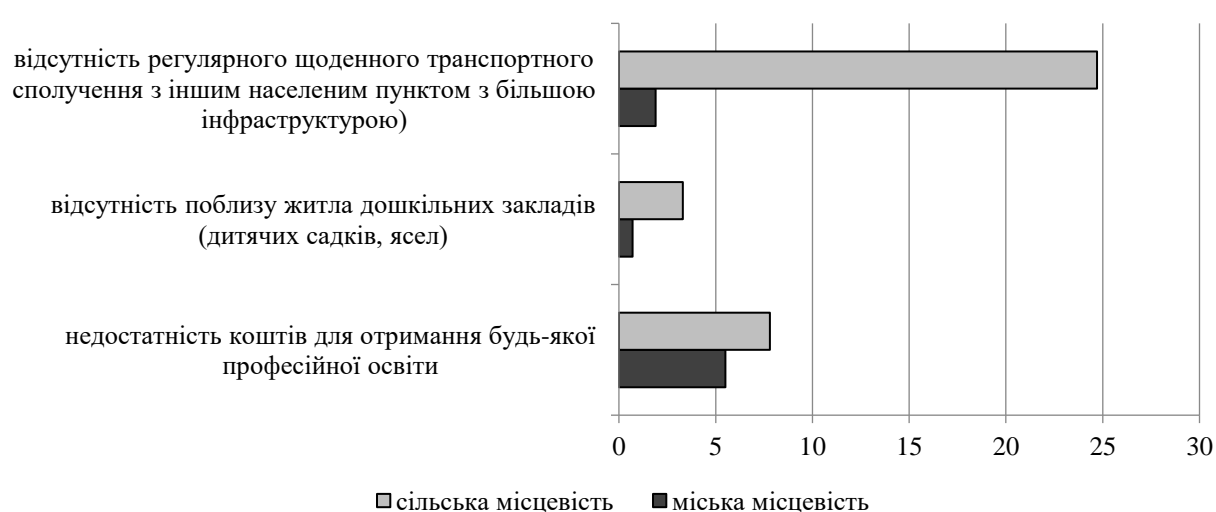

Рисунок 2.5 – Рівень поширення позбавлень домогосподарств в частині доступу до сфери освіти залежно від типу місцевості, 2021 рр., %
Джерело: створено автором на основі даних [58]

Дошкільна освіта. Для України вже декілька десятиліть проблемою залишається доступність дітей до закладів дошкільної освіти. Вона виникла в першій половині 1990-х років минулого століття через обмеженість державного фінансування (що здійснювалося через муніципалітети або галузі місто утворюючих підприємств) освітньої галузі, насамперед, дошкільних закладів. Основними причинами, що вплинули на зниження чисельності учнів дошкільних закладів освіти, фахівці називали падіння рівня народжуваності та загальноекономічну кризу, що вплинула не тільки на фінансування закладів та їх закриття, а й через закриття значної кількості промислових підприємств

змусила значну більшість жінок покинути роботу та стати домогосподарками. В результаті дошкільна освіта стала доступною для тих, хто мав можливість сплачувати за неї (чи то у натуральній формі, чи то неофіційно).

Якщо для жителів міст доступність до закладів дошкільної освіти пов'язана із відсутністю вільних місць в них (105 дітей на 100 місць), то для жителів сільської місцевості – територіальна віддаленість (9 тис. дошкільних закладів розташовані у близько 28 тис. сіл). При цьому відсутність регулярного транспортного сполучення між населеними пунктами або офіційно організованого надавачем освітніх послуг підвезення до освітнього закладу (не зважаючи на те, що в них в 2,3 рази менше місць ніж у міських садочках) обумовлює їх завантаження лише на $\frac{3}{4}$, і тільки 40% сільських дітей мають доступ до дошкільного навчання (тоді як у містах їх в 1,8 разів більше) (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 – Динаміка охоплення дітей дошкільною освітою залежно від типу місцевості, 2010-2021 рр., %

	2010	2015	2019	2020	2021
Кількість закладів, тис	14,9	14,8	14,8	15,3	15
у міській місцевості	6,4	5,7	5,8	6,1	6
у сільській місцевості	8,5	9,1	9	9,2	9
в них місць, тис.	1069	1105	1155	1153	1138
у міській місцевості	778	772	806	810	800
у сільській місцевості	291	333	349	343	338
Кількість дітей у закладах, тис. осіб	1208	1291	1230	1151	1111
у міській місцевості	961	981	936	885	847
у сільській місцевості	247	310	294	266	264
Охоплення дітей закладами, %	53	55	63	63	60
у міській місцевості	64	64	73	75	71
у сільській місцевості	33	40	43	42	40
Кількість дітей у закладах в розрахунку на 100 місць	112	114	105	98	96
у міській місцевості	123	126	115	108	105
у сільській місцевості	82	87	80	73	74

Джерело: створено автором на основі даних [58]

В той же час, низьке фінансування дошкільної освіти, де лєвова частка йшла на заробітну плату персоналу і оплату житлово-комунальних послуг, також відіграла негативну роль в частині формування практики неофіційних

платежів від батьків. Нерідко вони залучені до співфінансування витрати на забезпечення господарської діяльності закладу та утримання матеріально-технічної бази – придбання меблів, електричних побутових приборів (пилососи, зволожувачі повітря та ін.), засобів індивідуальної гігієни, побутової хімії, іграшок, книжок, навчальних та канцелярських матеріалів, часткове покриття витрат на ремонт, харчування та ін. В результаті, елемент корумпованості в дитячих садочках, булінг від інших батьків по відношенню до тих, хто не згоден на хабар, та обмеженість фінансових можливостей певних категорій населення, також сприяли позбавленню найбільш вразливих категорії населення доступу до дошкільного навчання й спричиняли поширення соціальної несправедливості в суспільстві.

Загальна середня та професійно-технічна освіта. Аналогічною (із дошкільним рівнем) перешкодою в частині доступності дітей до загально середнього рівня освіти в Україні вже багато років є скорочення мережі закладів, що надають послуги середньої освіти, щоправда в останні декілька років темпи скорочень уповільнилися. Але, як і раніше в сільській місцевості темпи скорочення кількості закладів все ще переважають міські, що також позначається на доступності освіти для сільських дітей. Звісно ситуація також спричинена скороченням загальної кількості дітей (через зниження рівня народжуваності), обмеженістю можливостей державного фінансування та прагненням оптимізувати ресурсну базу виходячи із реальних потреб (рис. 2.6).

Основна перешкода на шляху доступу дітей до якісної загальної середньої освіти – неефективність базових принципів освіти, які концентрувалася на запам'ятовування фактів та процесів, замість того, щоб передати навички / вміння та закласти поведінкові риси, які в майбутньому б дозволили людині швидко адаптуватися до вимог ринку праці й пристосовуватися до стрімкого розвитку економіки в умовах глобальної конкуренції. Іншими словами, «задача формальної освіти полягала не стільки навчити майбутніх

працівників, скільки зробити їх здатними до навчання» і не давала навичок, необхідних для досягнення успіхів в сучасній ринковій економіці [62].

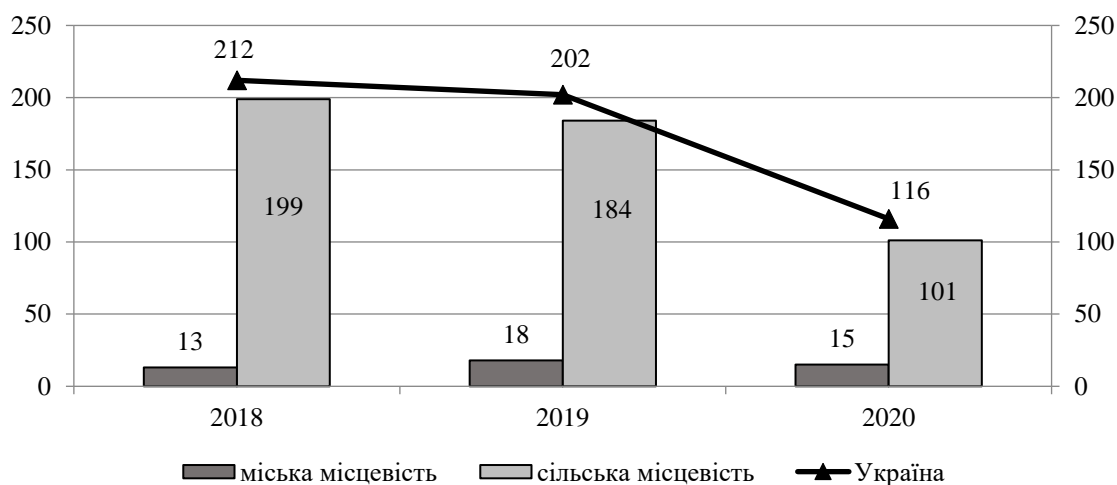

Рисунок 2.6 – Динаміка скорочення кількості закладів загальної середньої освіти

Джерело: створено автором на основі даних [58]

В Україні ситуація загострюється під дією поселенського фактору. Якщо питання щодо фізичної доступності сільських дітей до освітніх закладів вже багато років вирішується завдяки існуванню програми «Шкільний автобус», то наразі державі не вдалося забезпечити рівний доступ дітей з різних населених пунктів до якісної освіти, про що свідчить значний розрив у рівні отриманих знань. Так, середній бал в учнів, які навчаються в сільській місцевості, становить 420,6, що істотно відрізняється від середнього балу в учнів, які проживають у великих містах (499,4). Про існування академічного відставання сільських дітей порівняно із міськими свідчать результати державної підсумкової атестації (ДПА): достатні та високі бали з української мови набрали 42,5% міських випускників, 34,8% дітей із селищ та лише 21,5 випускників сільських шкіл; з математики — 47,3%, 39,5% та 32,2% відповідно; з англійської мови — 73,2%, 60,8% та 53,5% відповідно [63].

В свій час певною відповіддю на вирішення питання низької якості освітнього процесу (в т.ч. і стосовно психологічної атмосфери, методики і техніки викладання, облаштування учбового простору та ін.) став розвиток

приватного сектору надання освітніх послуги на загально середньому рівні. Так, впродовж останнього десятиліття в Україні кількість приватних загально освітніх шкіл зростає в 2,2 рази (зі 198 одиниць у 2011/2012 н.р. до 440 в 2021/2022 н.р.), а загальна кількість учнів в них – в понад 3 рази (з 18192 учнів до 70057 відповідно). Відкриття приватних навчальних закладів відбувалося переважно у містах, що викликано попитом та обумовлено фінансовими можливостями домогосподарств.

Низька якість державної середньої освіти в купі з доволі поширеною практикою неофіційних платежів від домогосподарств за навчання, загальною низькою спроможністю населення оплачувати приватні освітні послуги та втратою сенсу /розуміння важливості та доцільності отримання повної загальної середньої освіти стали поштовхом до скорочення загальної кількості учнів, які навчаються на другому етапі середньої освіти. Біля 37% учнів, що закінчили 9 клас (тобто перший етап середньої освіти) вирішили не продовжувати навчання в 10 класі, тобто або поступили до професійно-технічних навчальних закладів або взагалі покинули навчання. Традиційно в містах цей показник є меншим ніж по сільській місцевості.

Крім того, як вже йшлося вище, усвідомивши увесь спектр проблем в організації надання освітніх послуг загального рівня, уряд дійшов висновку, що оптимізація мережі освітніх закладів та спрямування вивільнених коштів на організацію підвезення учнів до них (програма діє з 2003 р.), забезпечить ефективність розподілу державних витрат, а також підвищить спроможність фінансування заходів з утримання шкіл (зокрема, завдяки забезпеченню енергоефективності), їх ремонту / оновлення і забезпечення учбовими матеріалами (підручниками, офісно-комп'ютерною технікою та ін.). Так, в 2021/2022 н.р. капітальний ремонт проводився в 11 сільських школах та 1 міській, тоді як в 2017/2018 н.рр. – тільки в 4 сільських і аж у 6 міських.

2.3 Аналіз стану розвитку житлової інфраструктури країни та оцінка ступеню зруйнованості об'єктів соціальної інфраструктури

Війна спричинила найбільш масштабну в історії України житлову кризу. У перші тижні війни, наприкінці лютого — на початку березня, бойові дії велися на території 10 областей, що призвело до масових руйнувань житлового фонду у містах та селах, особливо в тих, які знаходяться поруч із лінією фронту або межують з країною терористом. Унаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україні зруйновано понад 350 тисяч об'єктів та мільйони квадратних метрів житлової, освітньої, медичної, спортивної інфраструктури, пошкоджено тисячі кілометрів автомобільних і залізничних шляхів, аеропорти, порти, тощо. Частина з цих об'єктів можна відновити, а частина зруйнована вщент [64]. Звісно, фінальна та комплексна оцінка обсягу пошкоджень та руйнувань можлива лише після завершення бойових дій на території нашої країни, проте наразі вже можна говорити про суттєві непоправні наслідки для житлового фонду. Повоєнне відновлення житлового фонду після війни – безпрецедентний виклик для України. Варто зазначити, що втрати житлового фонду є дуже диверсифікованими, в когось житло пошкоджене, в когось повністю зруйноване. Станом на червень 2022 року, за даними департаменту житлової політики та благоустрою Міністерства розвитку громад та територій, від початку повномасштабної війни в Україні 2,4 млн людей мають пошкоджене або зруйноване житло. Йдеться про 116 тис. житлових будинків, загальна площа яких – 14 млн. м², з них пошкоджених чи зруйнованих будинків багатопверхових – 12,3 тис. (12 млн. м²), індивідуальних садиб – 104,1 тис. (1,7 млн. м²). Незначні пошкодження мають 3,8 тис. багатоквартирних та 24,4 тис. індивідуальних будинків. А от відбудови з нуля потребують 30 тис. багатоквартирних та 27,3 тис. індивідуальних будинків [65]. За різними оцінками, площа такого житла коливається в межах 40-75 млн. м². Станом на вересень, кількість зруйнованого житла збільшилась ще на 17%. Так, за попередніми даними обласних військових адміністрацій, загальна кількість зруйнованих або пошкоджених об'єктів житлового фонду

становить близько 135,8 тис. будівель, з них 119,9 тис. — приватних (індивідуальних) будинків; 15,6 тис. — багатоквартирних будинків; 0,2 тис. — гуртожитків.

Загальна оцінка прямих втрат житлового фонду станом на 1 вересня 2022 року [26], за оцінками KSE Institute, у грошовому вимірі становила 50,5 млрд доларів. Це 39,7% загальної суми прямих задокументованих збитків житловій та нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі України, яка станом на вересень склала понад \$127 млрд. (за вартістю заміщення) [67]. Масштаби завданої шкоди житлу є різними в різних областях (табл.2.3).

Таблиця 2.3 – Зафіксовані руйнування житлового фонду за областями (станом на вересень-листопад 2022 р.)

Регіон	Зруйновано або пошкоджено
Харківська область	2927 багатоповерхівок, 4850 приватних будинків
Запорізька область	297 багатоповерхівок, 1964 приватних будинка
Житомирська область	2454 будинків
Миколаївська область	4047 приватних будинків, 835 багатоповерхівок
Київська область	27 тисяч будинків зруйновано або пошкоджено
Сумська область	1924 будинків зруйновано або пошкоджено
Чернігівська область	7058 будинків зруйновано або пошкоджено

Джерело: створено автором на основі даних [26]

Звісно, це все попередні цифри, оскільки в умовах воєнного стану і тимчасової окупації деяких регіонів точно порахувати кількість житла непридатного для проживання неможливо, плюс щодня додаються нові об'єкти, оскільки російські обстріли тривають. За даними Міністерства оборони України, за 9 місяців війни росія завдала понад 16 тисяч ракетних ударів по Україні [68] (з них більше 12,3 тис. по передмістях та селах, близько 1,9 тис. по багатоповерхових будинках). Крім того внаслідок 7 хвиль ракетних ударів російських терористів по енергетичній інфраструктурі масштаби пошкоджень лише зростають, зокрема постраждало 32 тис. громадських об'єктів, а також більше 700 об'єктів критичної інфраструктури.

За даними обласних військових адміністрацій, з 24 лютого по 18 жовтня на доступних для підрахунку територіях зафіксовано майже 160 тис пошкоджених або зруйнованих об'єктів. З них 60% – із ступенем руйнування понад 50%. Серед пошкоджених об'єктів нерухомості переважають житлові приміщення – понад 142 тис. З них понад 54 тис – із ступенем руйнування до 50%, 88 тис – 50-100%. Загалом згідно зі звітом Світового банку та Європейської комісії, 817 тис. житлових будинків в Україні пошкоджені або зруйновані внаслідок війни, з яких 38% не підлягають ремонту. Експерти зазначають, що точна кількість зруйнованих будинків в Україні поки що невідома. І невідомо, скільки ще будинків та квартир буде зруйновано через дії агресора. Згідно з опитуванням [69] соціологічної групи Рейтинг, проведеного у вересні 2022 року 32% опитаних заявили, що зазнали матеріальних втрат внаслідок війни, 67% - не зазнали. Більше половини мешканців територій, де були, чи ще тривають бойові дії, зазнали втрат. Серед втрат найчастіше називали гроші – 36%, житло – 23%, побутову техніку – 14%. Ще 7% зазначили, що втратили свійських тварин, 6% - автомобіль, 5% - виробництво, 4% - комерційну нерухомість. Кожен десятий респондент зазначив, що його житло або зруйноване (2%), або ж пошкоджене (8%). Ще 5% не знають в якому стані їхнє помешкання зараз. Близько третини тих, чий дім знаходиться на деокупованій території або території бойових дій, зазначили, що їхнє житло пошкоджене. Також кожен п'ятий з тих, у кого житло досі в зоні окупації, не знають в якому воно стані (рис. 2.7).

У третині пошкоджених будинків уже почались роботи по відновленню: 4% почали капітальний ремонт, 27% – частковий. Попри це, 66% ще не почали ніяких робіт. Серед тих, хто втратив житло, 18% вже подали заяву про пошкодження в Дію, 16% – у правоохоронні органи, 15% – у інші державні інституції, 67% – поки не подавали нікуди заяви. 39% постраждалих вважають, що їх будинки потрібно відновлювати якомога швидше, 59% – навпаки, думають, що варто спочатку дочекатись закінчення війни. Станом на 3.07.2022 через єдиний портал державних послуг «Дія» надійшло майже 220 тис. заявок

від населення про знищення чи пошкодження житла, станом на кінець року кількість заявок перевищила 300 тис.

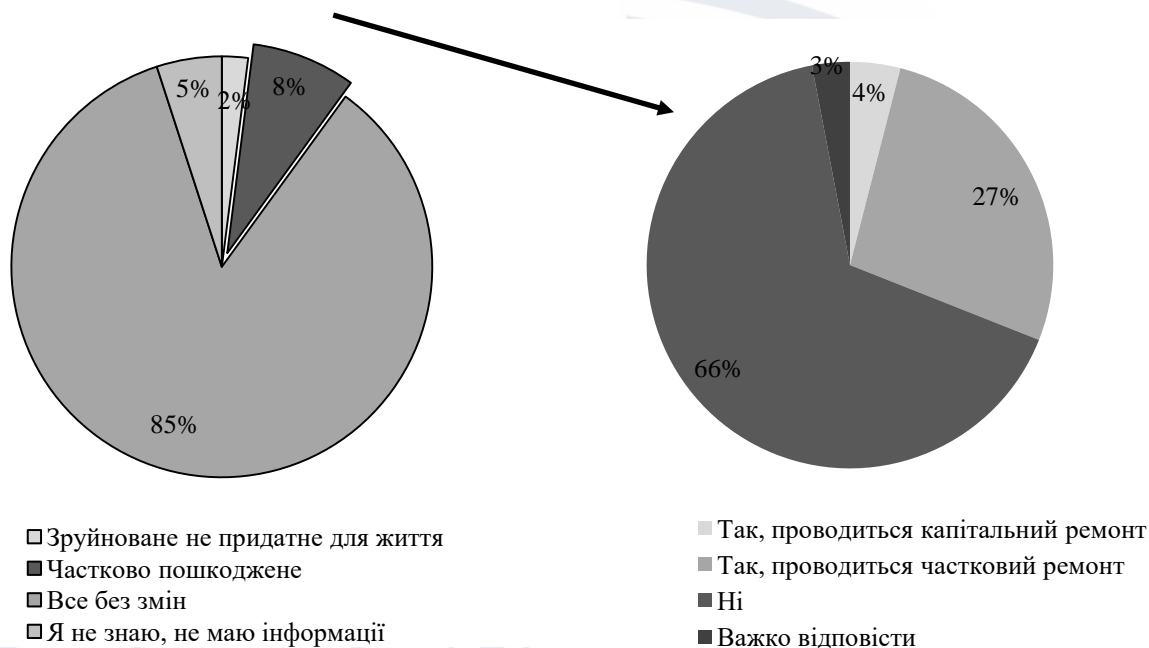

Рисунок 2.7 – Суб'єктивна оцінка стану житла після війни

Джерело: створено автором на основі даних [69]

Більшість осіб (58%), які втратили житло, планують залучати для відновлення в першу чергу свої власні кошти. 27% розраховують відновити будинок за державні кошти, 12% - за кошти міжнародних організацій, 9% – кошти волонтерів, по 7% – за кошти родичів чи благодійних фондів. Власники зруйнованого помешкання більше очікують на допомогу від держави, а власники частково пошкодженого житла планують справитись з власними ресурсами. Загалом ті, хто уже почав ремонт, переважно роблять його за власний рахунок. В цілому більшу активність щодо відновлення свого житла проявляють мешканці, які вже повернулись додому – більшість з них уже почали роботи по відбудові та подали заяву про пошкодження. Загалом, станом на 1 грудня, за інформацією уповноваженого Верховної ради з прав людини, після початку війни з України виїхало понад 14,5 млн. осіб, із них 11,7 млн. – виїхало до країн ЄС, 7,7 млн зареєстровані в Європі як отримувачі тимчасового захисту. В Україні зареєстровано 4,7 млн. ВПО [70]. По суті всі

ці особи зазнали певного ступеня позбавлень у житлових умовах внаслідок війни, звісно континуум диференціації ступеня позбавлень є досить широким.

Ситуація на первинному ринку нерухомості зазнала значних змін протягом війни: за інформацією експертів [71] з початком воєнних дій попит на новобудови знизився на 80-90%. Наразі спостерігається попит лише на житло економ-класу високим ступенем готовності. Незважаючи на зниження попиту на нерухомість у новобудовах в умовах війни, ціни на первинному ринку продовжують рости (переважно за рахунок підвищення собівартості будівництва). За 2022 у Києві медіанна ціна в грн за м² на новобудови економ класу збільшилась на 35%, комфорт – 37%, бізнес – 32%, преміум – 69%. Найбільше пропозицій на первинному ринку житла впродовж 2022 року спостерігалось в Київській, Одеській та Івано-Франківській областях.

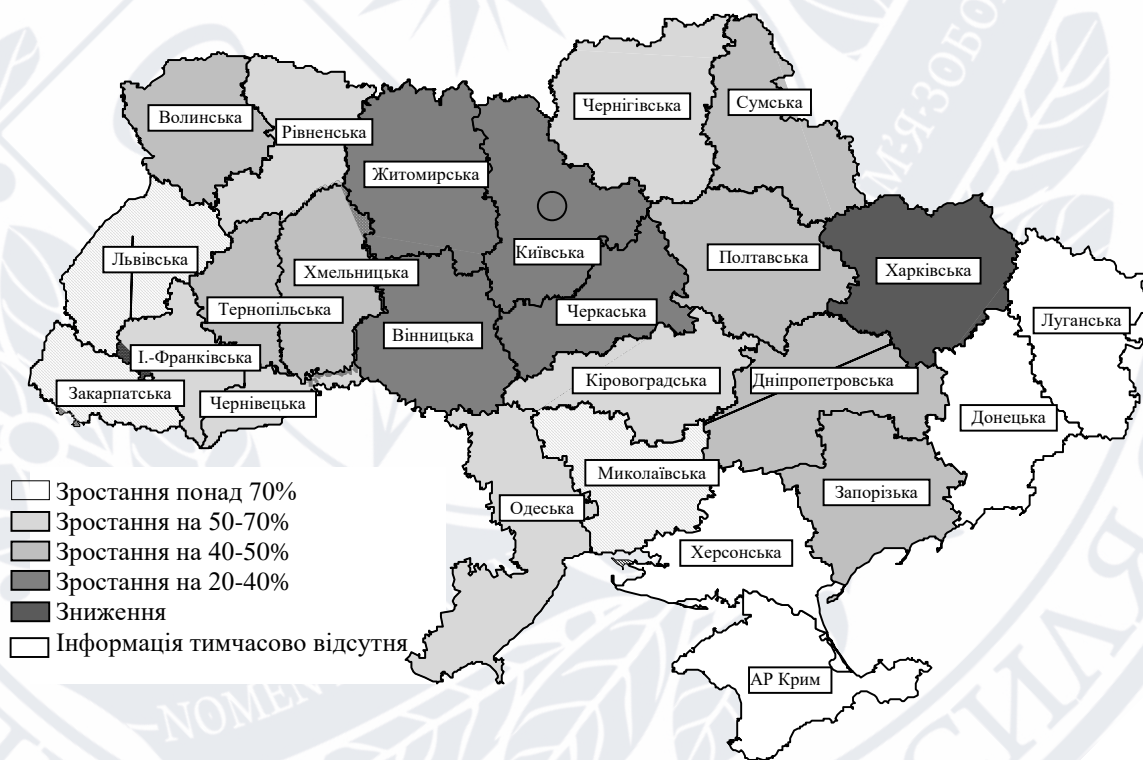

Рисунок 2.8 – Зміна вартості 1 м² в новобудовах обласних центрів в грудні 2022 року порівняно з груднем 2021 року

Джерело: створено автором на основі даних [71]

На рис.2.8 показано, зміну цін станом на початок грудня 2022 року до грудня 2021 року на первинному ринку в гривневому та доларовому

еквівалентах. Підвищення цін на 1 м² у гривні відбулося в усіх обласних центрах, окрім Харкова. Варто зазначити, що ціни в Львові та Ужгороді майже досягли вартості 1 м² в Києві, а в Миколаєві, Кропивницькому та Чернівцях ціни зросли на 70-85%. В доларовому еквіваленті темпи підвищення цін є нижчими, лідером приросту цін в доларах є Ужгород (підвищення на 45,9%) та Миколаїв (підвищення на 36,7%). Для порівняння зростання цін у столиці в доларах відбулося лише на 3,4%.

Внаслідок війни спостерігається тенденція до збільшення термінів затримки будівництва, як мінімум терміни здачі будинків в експлуатацію переносяться на 3-6 місяців і довше. Після зупинки в лютому 2022 року в Києві відновили роботи далеко не на всіх будівельних майданчиках. Зокрема станом на грудень заявили про поновлення робіт на 181 із 216 новобудов Києва.

Темпи купівлі-продажу на вторинному ринку нерухомості суттєво сповільнилися під час війни. За словами президента Асоціації фахівців з нерухомості України, це сталося в тому числі через суттєве зростання курсу долара. Трансформувалася й поведінка потенційних покупців, адже географія пошуків дещо змістилася в бік відносно безпечних регіонів. Так, у п'ятірку міст із найбільшою кількістю оголошень про продаж квартир вперше потрапив Івано-Франківськ. Найбільше пропозицій на вторинному ринку житла впродовж 2022 року спостерігалось на Київщині, Одещині та Дніпропетровщині. Найбільший вибір на вторинному ринку житла був серед квартир житлового фонду від 2011 року, так звані хрущовки опинилися на другому місці за популярністю й трохи менший асортимент був серед помешкань житлового фонду 80-х–90-х років. Відповідно, на ці три типи житла спостерігався і найбільший інтерес серед потенційних покупців [72]. Ситуація на ринку оренди нерухомості також зазнала змін внаслідок війни. Ціни в Києві все ще нижчі, ніж до повномасштабної війни, за даними додатку іbird медіанна ціна оренди на однокімнатні ціна знизилась на 34%, на двокімнатні – 44%, на трикімнатні – на 61% (станом на 28 грудня) [73]. Восени

спостерігалось незначне підвищення цін на оренду, проте досягти довоєнного рівня не вдалося.

На фоні зниження цін на оренду, кількість шукачів оренди квартир у Києві станом на 24 листопада зменшилась вдвоє. Але половина шукачів активно продовжує шукати житло для оренди (незважаючи на перебої із світлом, водою, зв'язком та інтернетом). Варто зазначити, що кількість шукачів орендного житла досягла свого піку у вересні-жовтні (досягла довоєнного рівня). Станом на кінець грудня кількість шукачів оренди квартир у Києві становить 103% довоєнного рівня. Загалом листопад та початок грудня характеризувався певним зниженням ціни на оренду житла, порівняно з жовтнем. За даними dom.ua, середня ціна за об'єкт в Києві – 32 495 гривні, а в листопаді ціна становила 34 597 гривні. У Львові середня ціна в листопаді становить 20 309 гривні, у той час в Ужгороді – 24 371 гривні. Трішки зменшилася оренда в Дніпрі – 18 685 гривні. В Івано-Франківську, Вінниці та Чернівцях, ціна коливається від 15 тисяч гривень до 12 тисяч гривень. Середня ціна оренди у Луцьку, Полтаві, Тернополі, Хмельницькому та Черкасах орієнтовно 10 тисяч гривень. В Одесі трішки менше – 8 774. гривні. Найменша середня ціна за об'єкт в Рівному, Житомирі, Харкові, Запоріжжі, Миколаєві та Херсоні – орієнтовно від 7 тисяч гривень до 4 тисяч гривень [74]. При цьому через війну майже третина опитаних [74] українців уперше у своєму житті винаймали житло в оренду. Львів до вересня був найпопулярнішим місцем для пошуку житла в оренду.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

3.1 Заходи щодо удосконалення стану медичної сфери в Україні

Війна, попри її беззаперечно негативний та руйнівний характер, надала Україні «шокові» можливості для подальшого розвитку, удосконалення, осучаснення та трансформації усіх сфер життя, в першу чергу, в галузі охорони здоров'я та доступу до медичної допомоги. Війна в Україні все ще триває, не існує жодного точного прогнозу щодо терміну її закінчення, але вже з перших місяців українці усвідомили, що відновлення країни має бути швидким, сучасним, ефективним. Робота над відновленням системи охорони здоров'я виходячи із унікальних потреб та вимог населення відбуватиметься в два етапи: поточне відновлення та післявоєнне (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1 – Основні вектори та етапи відновлення системи охорони здоров'я України

Основний вектор заходів	Етап відновлення	
	поточне	повоєнне
Доступність медичних послуг	- ремонт / реконструкція / ревіталізація медичних закладів; - продовження практики надання допомоги мобільними бригадами	розбудова нової мережі медичних закладів зважаючи на оптимальну кількість та розташування
Якість медичної допомоги	розробка нових та опанування сучасних методів, технологій діагностики, лікування та реабілітації	
Унікальність потреб пацієнтів - реабілітація	- протезування: державні програми, міжнародні / вітчизняні інвестиції бізнесу, волонтерство; - психологічна підтримка: військових та цивільних	- підтримка ментального здоров'я населення; - обслуговування та оновлення протезів; - реабілітація
Продовження медичної реформи	- подальша цифровізація та надання електронних медичних послуг («Вакарта»); - розширення переліку реімбурсації; - вдосконалення пакетів медичної допомоги; - визначення потреб населення щодо медичних послуг; - всеукраїнське (електронне) опитування пацієнтів	

Поточне відновлення (заходи відбуваються вже зараз, не завжди функціонують в офіційному полі, часто як інновація / експеримент як

оперативне реагування на вирішення нагальної проблеми) відбувається за такими напрямками:

1. Забезпечення доступності населення до медичних послуг: відновлення (ремонт, реконструкція) пошкоджених медичних закладів на звільнених територіях залежно від віддаленості від лінії фронту, або ревіталізація будівель, що можуть бути використані для надання населенню медичної допомоги (в т.ч. екстреної); продовжується практика надання безкоштовних медичних послуг з діагностики та лікування мобільними бригадами із вузькопрофільних спеціалістів у разі відсутності фізичної можливості у населення (віддаленість населеного пункту, в якому вони проживають, неможливість відновити медичний об'єкт, пошкоджену інфраструктуру та / або небезпечний шлях до них тощо) звернутися за допомогою

Першим проектом з відбудови медичної інфраструктури стало комунальне некомерційне підприємство «Чернігівська міська лікарня № 3», що отримала у межах платформи UNITED24 майже 5,5 млн. грн на ремонт рентгенологічне відділення, частково знищеного внаслідок бойових дій. В цілому Німецький виробник ліків Bayer перерахував 1,3 млн євро на відновлення та оснащення медичних закладів України [75]. Через війну для мешканців українських сіл і невеликих міст суттєво ускладнилася логістика та можливість отримати первинні фахові консультації лікарів і медичний огляд. Тому в компанії МХП ухвалили рішення взяти на себе відповідальність та реалізувати проєкт “Лікар для села”. Він стартував у Вінницькій області, всього маршрут налічує 25 населених пунктів і має на меті проконсультувати мешканців найбільш віддалених сіл та селищ в області та зменшити тиск на медичні заклади в містах. В рамках проєкту пацієнти мають можливість отримати консультації терапевта, офтальмолога, пройти УЗД, ЕКГ, перевірити рівень цукру в крові, отримати безплатно необхідні лікувальні засоби (як то безплатні окуляри, які офтальмолог підбирає окремо для кожного пацієнта) [76].

2. Забезпечення якості медичної допомоги: розробка нових та опанування сучасних методів, технологій діагностики, лікування та реабілітації (під очною та онлайн-консультаціями міжнародних провідних фахівців), що дозволяє підвищити якість надання медичних послуг, зокрема для поранених і тих, хто зазнав психологічних травм.

3. Врахування унікальних потреб населення – реабілітація:

протезування: опанування сучасних швидких технологій виготовлення, індивідуального застосування протезів (особливо біонічних); залучення бізнесу / інвестицій в рамках забезпечення доступності медичних послуг для населення;

психологічна реабілітація: держава тільки нещодавно усвідомила критичну важливість психологічної підтримки військових, проте все ще у недостатньо уваги приділяє цьому напрямку, в тому числі щодо фінансування; крім того, новим викликом для української медицини стала психологічна допомога мирному населенню, робота над якою тільки розпочинається. На даному етапі психологічна підтримка цивільного населення відбувається за власний кошт чи у рамках волонтерських заходів.

4. Продовження реформування сфери охорони здоров'я згідно запланованих напередодні війни кроків, урахуванням нових викликів та можливостей держави:

подальший розвиток цифровізації та надання електронних медичних послуг (запуск нових додатків слідкування за станом здоров'я – індивідуальний календар вакцинації або «Вакарта» та ін.) [77];

розширення переліку ліків, що підлягають реімбурсації, за рахунок запровадження електронного рецепта – в рамках забезпечення доступності ліків для населення та реалізації однойменної програми в 2022 р. антибіотики та психотропні препарати можна отримати у мережі аптек-партнерів безкоштовно / за невелику доплату при наявності електронного рецепта [78];

робота над вдосконаленням пакетів медичної допомоги, зокрема розширення переліку послуг, що мають надаватися в їх межах та за рахунок

державних коштів з урахування нагальних потреб населення, а саме високого рівня інвалідизації та психологічних травм [79].

Післявоєнне відновлення. Сьогодні плани щодо повоєнного відновлення в Україні сфери охорони здоров'я зосереджені в першу чергу на будівництві мережі зруйнованих медичних закладів, тоді як питання забезпечення якості та ефективності медичних послуг і продовження медичної реформи відійшло певним чином на другорядні позиції. Звісно відновлення потужної мережі медичних закладів є важливою складовою в частині забезпечення фізичної доступності населення до медицини, проте наявність в населеному пункті медичного закладу (особливо в сільській місцевості) не свідчить про якість послуг, що будуть в ньому надаватися. Отже, повоєнне відродження та розбудова системи охорони здоров'я в Україні має зосередитися на людині та забезпеченні їй своєчасного, якісного та ефективного медичного обслуговування, а не тільки на будівництві лікарень європейського зразка (стосовно архітектури та оснащення). Новою концепцією повоєнної системи охорони здоров'я має стати «доступна медицина – доступні медичні послуги та контрольоване вживання препаратів», що прийде на заміну філософії «доступна медицина – безрецептурні знеболюючі, антибіотики та сиропи від кашлю». Це можливо тільки на ґрунті виховання соціально відповідальної (в т.ч. за своє здоров'я) людини, через популяризацію здорового способу життя та вчасного звернення до лікарів.

Вивчення міжнародного досвіду в частині успішного функціонування систем охорони здоров'я, із пріоритетом на забезпечення якості медичних послуг для населення, формує думку, що в післявоєнне десятиліття Україні необхідно зосередити увагу на:

продовження медичної реформи в частині удосконалення механізмів фінансування та прозорості звітування, які дозволять запобігти поширенню корумпованості серед медичних закладів / працівників (особливо вузькопрофільних), забезпечить захист доступу вразливих верств населення до приватних постачальників медичних послуг (оскільки пацієнт матиме

змогу самостійно обирати до якого медичного закладу чи лікаря звернутися), зокрема в рамках державних медичних гарантій.

розширення приватного фінансування (інвестиції, меценати та ін.) та стимули для пацієнтів брати участь у співфінансуванні медичних витрат. На думку фахівців Україна в повоєнні роки має всі шанси продемонструвати українське економічне диво, що дасть можливість державі виконати свою соціальну місію – створити рівні можливості розвитку для всіх українців, забезпечити сучасну освіту, якісну медицину, розвинену інфраструктуру та абсолютну безпеку для громадян Проте, враховуючи наявні вже масштаби руйнувань об'єктів інфраструктури через війну (а їх щодень додається), їх відновлення державним коштом буде тривати роками. Відтак, є пропозиція відновлення соціальної сфери через державно-приватне партнерство (далі – ДПП), для реалізації цієї ініціативи розпочато роботу над створенням електронного каталогу об'єктів, що потребують відновлення, який буде використовуватися як «джерело» пропозицій інвесторам для участі у ДПП.

акцент на унікальні потреби населення, насамперед, щодо розвинення мережі реабілітаційних центрів та послуг: вплив війни на психологічне та фізичне здоров'я українців матиме негативні наслідки ще впродовж багатьох десятиліть після її закінчення. І ці наслідки стосуватимуться не тільки захисників, чи мирного населення, яке зазнало прямого впливу військових дій (переломи, опіки, втрату кінцівок та ін.), а взагалі кожного, оскільки спостерігання за подіями в режимі реального часу суттєво позначається на психологічному здоров'ї української нації. Як було зазначено вище держава вже працює над проектом створення Національного реабілітаційного центру «Незламні» на базі Першого медичного об'єднання Львова. В планах якого, надання щорічно медичних послуг 50 тис. фізично та ментально постраждалим, проте вже чітко зрозуміло що таких центрів має бути більше, а про забезпечення їх висококваліфікованими працівниками необхідно турбуватися вже сьогодні. Їх завдання – не тільки реконструктивна хірургія,

протезування та реабілітація, а фактично довічне обслуговування протезів та інший супровід пацієнтів.

оперативність надання медичної підтримки (не екстреної медицини): на жаль, як показує практика запровадження змішаної моделі охорони здоров'я найбільшим недоліком стає поява довгих черг очікування на лікування, при цьому вони виникають не тільки щодо хірургічного (планового) втручання, а й стосовно певних невідкладних процедур, наприклад, в стоматології чи навіть нейрохірургії, онкології, для підтвердження права на отримання рецепту на ліки при хронічному захворюванні та ін. Тим більше, що очікується зростання в повоєнні роки пацієнтів, що потребуватимуть фізичної та психологічної реабілітації.

Тож, Україні аби уникнути такої негативної світової практики в післявоєнні роки, коли потреба у лікуванні постраждалих від військової агресії буде максимальна, при удосконаленні протоколів надання профільної медичної допомоги має бути враховувати негативний європейський досвід щодо терміновості / швидкості надання послуг не екстреного характеру, переваги моделі Семашко і знайти змогу адаптувати їх до використання в електронній системі охорони здоров'я Ehealth, тим більше, що найуспішніші медичні практики з кожним днем все більше переходять в кіберпростір.

технічна база та подальший розвиток цифрових трансформацій (устаткування, обладнання сучасним медичним приладдям, ліками та ін.). Наразі в багатьох розвинутих країнах світу продовжується оцифрування медичних послуг, що дозволяє запобігати захворюваності серед населення, підвищує рівень доступності до медичної допомоги і розширює способи лікування завдяки використанню різних інформаційних технологій та гаджетів (пристрої з відстеження здоров'я, платформи підтримки комунікацій між пацієнтами та лікарями, виписка рецептів в реальному часі, домашні тести для самодіагностики та ін.). проте безконтрольність цих тенденцій загрожує перетворити пацієнта на споживача сучасних медичних технологій.

Таким чином, «шокові» виклики та проблеми, з якими зіштовхнулася медична система України під час двох хвиль коронавірусу та під час повномасштабного вторгнення, поставила перед урядом серйозні завдання щодо визначення найбільш ефективних механізмів забезпечення доступу населення до послуг лікарів, оптимізації розподілу обмежених державних коштів, задоволення потреб не тільки зважаючи на найуразливіші групи населення, а враховуючи масштабність унікальних потреб населення, що виникли через війну (протезування, психологічна підтримка). При цьому на кожному кроці держава має пам'ятати про підвищення якості наданих послуг та реальні потреби населення. Тому продовження реформування в сфері охорони здоров'я, навіть під час війни, відіграє важливу роль в частині забезпечення економічного зростання та скорочення масштабів бідності (насамперед, немонетарної).

3.2 Удосконалення системи освіти та розширення доступу населення

З початком повномасштабної війни в Україні, існуючі в освітній галузі перешкоди вільного доступу дітей до навчання загострилися ще більше. Основні перешкоди наведено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Основні бар'єри вільного доступу дітей до освіти, спричинені війною

Бар'єр 1	Пояснення 2
Вживання – через військові атаки, що загрожують життю та здоров'ю усіх учасників процесу	З 24 лютого 2022 року, коли почався збройний напад на Україну, до 20 листопада 2022 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини зафіксувало 16784 випадки загибелі або поранення цивільних осіб в Україні. До цього переліку входять 6595 загиблих і 10189 поранених мирних жителів, у тому числі дітей – як у районах, що залишаються під окупацією російських сил, так і на підконтрольній ЗСУ території [80]
Руйнування освітніх закладів	Сума збитків цієї сфери зросла на \$400 млн і складає \$8.6 млрд. Внаслідок бойових дій вже пошкоджено або зруйновано понад 3 тисячі освітніх закладів, з-поміж них: 1.4 тис — середньої освіти, 865 — дошкільної, 505 — вищої освіти [81]
Не оснащеність закладів бомбосховищами	На кінець осені 2022 р. в Україні очно працювало 3300 школи, де навчалось майже 1 млн. учнів. За змішаною формою навчання відновили роботу більш ніж 4,1 тис. шкіл де навчаються більше 1 млн. дітей. Ще 5400 шкіл працюють онлайн [82] У Київській області 94% закладів загальної середньої освіти працюють в очному та змішаному форматах. Школи вдалося вивести на ці формати навчання завдяки облаштуванню укриттів у них або забезпеченню сховищ у пішій доступності до закладів. Так, в режимі офлайн працюють 585 закладів загальної середньої освіти області, а дистанційно освітні послуги надають 6% закладів [83]

Продовження таблиці 3.2

1	2
Блекаут – відсутність безперебійного електропостачання та доступу до інтернету через пошкодження інфраструктури	Кількість школярів, які навчаються дистанційно, лише більшає. Майже 2 млн. дітей засвоюють знання виключно в онлайн форматі. Учням і вчителям доводиться адаптуватися до нових реалій. Хоча профільний міністр стверджує, що відключення електроенергії не надто критично впливає на освітній процес, адже вчителі вміють підлаштуватися до будь-яких викликів, але освітяни вважають, що кожен день в умовах війни і блекауту — втрачений повноцінний доступ до освіти [84] Особливо відчули зниження якості викладання студенти вищів, зокрема професій, які потребують практичних та лабораторних робіт [85]
Психоемоційне вигорання учасників навчального процесу	83 % опитаних здобувачів освіти заявили про поганий психологічний стан та психологічні проблеми; 26% батьків заявили про складний емоційний стан та психологічні проблеми їхніх дітей, а 18,5% опитаних батьків повідомили, що в дитини немає бажання вчитися [86]
Освіта за кордоном – мовний бар'єр, відмінності освітніх програм, навантаження у разі дистанційного навчання за українською програмою	За даними ЄС, 517 123 українських дітей інтегровані в шкільні системи цих країн. Міносвіти порахували, що станом на 01.09.2022 р. за кордоном перебувало 492 077 дітей шкільного віку [87]

Для усунення існуючих перешкод в частині забезпечення безперебійного доступу дітей до якісного навчання (в т.ч. що були вимушені мігрувати за кордон) реалізовувалися наступні заходи:

облаштування у навчальних закладах приміщень під бомбосховища; екстернат та інші форми навчання для дітей, що перебувають за кордоном – в березні біля 670 тис. українських школярів опинилися за кордоном, та частина, що досі не повернулася продовжує навчання на дві школи: відвідують офлайн місцеву школу (що є обов'язковим) та отримують освіту онлайн в українських закладах (дистанційно, екстернатом, в рамках сімейного навчання), в майбутньому. Для українців за кордоном також відкривають освітні хаби (станом на початок 2022 р. їх було вже біля двох десятків). Профільне міністерство здійснює інформаційну підтримку батьків дітей, які вимушено покинули Україну – інтернет-портал містить актуальну інформацію та відповіді на поширені питання про навчання дітей на різних освітніх рівнях [88].

навчатись навіть під час блекауту – розробники з віртуальної школи Unicorn School створили мобільний застосунок для смартфонів та планшетів, що завдяки функції розумного завантаження навчальний матеріал з усіх предметів кожного дня дистанційно завантажується вчителями прямо в пристрій, а дитина має змогу вже в додатку вчити уроки, навіть без світла та

інтернету. А також виконувати домашні завдання в додатку, який автоматично відправить їх на перевірку вчителю одразу ж при відновленні зв'язку з інтернетом. При цьому в учня залишається доступ до підручників та понад 17 000 інших методичних матеріалів. Дитина в залежності від ситуації може обрати, який предмети вчити саме зараз, не прив'язуючись до розкладу, а після кожного пройденого уроку є перевіркові завдання [89]. Розробка заходів, що забезпечують дітям доступ до освіти, не є поодиноким, так, наприклад, фахівці в рамках швейцарсько-українського проєкту DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» розробили навчальні відео в форматі інтернет-шоу «Освітній маркер» [90].

забезпечення безперервності отримання освіти наступного за загальним рівня – заміна ЗНО на національний мультипредметний тест (НМТ) – форма проведення вступного випробування на бакалаврат для здобуття вищої освіти в Україні. Так, в основній сесії НМТ, потенційними учасниками стали понад 206 тис. осіб. Намір скласти НМТ у тимчасових екзаменаційних центрах України підтвердили понад 181 тис. осіб, за кордоном — майже 25 тис. За даними профільного міністерства станом на 13 вересня 2022 року на основі повної загальної середньої освіти до закладів вищої освіти на бакалаврат зараховано понад 131 тис. осіб.

розроблено програми з охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу за міжнародними протоколами (стандартами) – для створення сприятливої атмосфери, яка дозволить дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту емоційно налаштуватися на урок; впроваджено «психологічні хвилини» під час навчання. Для ефективного реалізації цього напрямку та в рамках підтримки доступу дітей до освіти розроблено 30 онлайн-семінарів для фахівців психологічної служби [91].

відновлення навчання на деокупованих територіях – зважаючи на реальні можливості та безпеку учасників навчального процесу застосовуються усі діючі в Україні форми надання освітніх послуг [92].

Трансформація освітнього процесу та перехід в онлайн середовище, що відбулася в Україні в 2020-2021 рр. через запровадження проти епідеміологічних заходів, відіграла роль фундаменту для забезпечення безперешкодного доступу українських дітей до освітніх послуг під час війни, а особливо в тих регіонах, де було зруйновано навчальні заклади. Не відомо які перспективи очікують Україну в майбутньому, проте за певних умов, що нестимуть загрозу життю та здоров'ю дитини (пандемії, перехід війни в пасивну фазу) він може стати гідною альтернативою в рамках виконання взятих державою на себе соціальних обов'язків щодо забезпечення вільного доступу дітей до освіти в Україні. Практика надання онлайн послуг з навчання під час коронавірусу та впродовж року війни виявила низку недоліків цього підходу, про що йшлося вище. Тож, з метою усунення бар'єрів та підготовки гідної альтернативи очному навчанню в умовах кризових явищ уряд заявив про наміри удосконалити:

технічну базу – забезпечення відповідною комп'ютерною технікою та іншими гаджетами педагогічного персоналу (як в межах школи, так і поза нею), а також окремих категорій сімей з дітьми (наприклад, багатодітні, малозабезпечені, із сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, ВПО, з дітьми, у яких є інвалідність, сільські діти, діти, що проживають на територіях поблизу ведення бойових дій). Для них можуть бути розроблені державні соціальні програми щодо надання їм у користування необхідного комп'ютерного устаткування (наприклад, на період навчання чи карантину – за принципом підручників). Крім того, освітній процес має відбуватися на доступній та зрозумілій інтернет платформі із використанням єдиної програмної бази для всіх навчальних предметів.

освітньо-психологічне середовище – навчальні програми мають бути адаптовані / спеціально розроблені до он-лайн уроків та враховувати те, що дитині доводиться принаймні третину матеріалу засвоювати самостійно. За учнями мають бути закріплені ментори та тьютори, які в індивідуальному порядку допоможуть дитині вирішити проблеми, що можуть виникнути під

час навчального процесу, а також сприятимуть її особистісному розвитку залежно від здібностей та цілей дитини. В цілому аналіз планів та проектів із відновлення України, над якими вже зараз працюють фахівці, свідчить, що держава в повоєнні роки дотримуючись взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення доступності до освіти, зосередиться на таких напрямках:

поширення нової освітньої філософії, на якій ґрунтується нова українська школа на усі рівні – зважаючи на те, що зараз багато дітей отримують освіту в європейських школах і згодом мають намір повернутися до України та продовжити навчання в українських закладах освіти, то рівень та якість набутих ними знань, навичок, вмінь та практичного досвіду (в тому числі і в психологічному вимірі) мають бути враховані при відбудові сфери освіти. Задля цього вже сьогодні йде робота над вивченням та адаптацією провідних міжнародних шкіл щодо місії покладеної на них – крім викладання наук, вони мають давати комплексний розвиток дитині та покращувати якість життя суспільства через сучасне навчання. Школа має бути не просто закладом, а навчальним простором, дружнім до дітей. Якість освіти не повинна визначатися лише високими оцінками засвоєної державної програми із усіх обов'язкових навчальних предметів. Якість освіти – це, насамперед, спроможність фахівців (вчителів, кураторів, тьюторів, психологів) допомагати дитині гармонійно особистісно розвиватися, реалізовувати свій талант та потенціал, навчати її критично мислити, бути обізнаною щодо інноваційних технологій та практичних життєвих кейсів, що допоможуть їй в майбутньому стати соціально відповідальним громадянином із активною життєвою позицією та продовжувати саморозвиток усе життя.

забезпечення фізичної та територіальної доступності закладів освіти (зокрема, для дітей із особливими потребами) шляхом відбудови та оптимізації мережі освітніх закладів, розвитку інфраструктури з урахуванням потенційних контингентів, можливості організувати підвіз учнів та вчителів. Так, відновлення пошкоджених та зруйнованих шкіл, будівництво нових – шанс створення новітніх, модерних закладів освіти, що будуть відповідати

прийнятим у європейських країнах стандартам будівництва (використання матеріалів, технік, системи опалення, освітлення, оснащення та ін.), а також враховувати найуспішніші практики із розміщення та формування шкільного / навчального простору.

забезпечення якості освіти усіх рівнів, а саме шляхом:

➤ створення сучасного, комфортного та безпечного середовища та організації учбового простору в навчальному закладі або «інфраструктура» сучасної школи має бути представлена зонами різного публічного та індивідуального призначення. Від рецепції (де відмічатимуться учні, розміщатимуться працівники, що слідкують за порядком та навчальним процесом), кабінетів-роздягальнь із санвузлами (під кожен клас окремо), їдальнь чи фуд-кортів, комфортних бомбосховищ, психологічних та медичних кабінетів, зон відпочинку / дозвілля (холи, бібліотеки, актові зали та тьюторські в стилі Open Space із декором, що настроює на відпочинок або неформальні зустрічі з вчителями / батьками / учнями), до спеціалізованих навчальних рекреацій: профільної освіти (комп'ютерні класи, хімічні, фізичні та біологічні лабораторії тощо), спортивного призначення (спортзал, басейн, хореографічна зала, спортивні майданчики на свіжому повітрі та ін.); творчої та профільної позашкільної освіти (арт, кулінарна студія, ательє, студія звукозапису, програмування, робототехніка, медіа та відео блоги, фотозйомка та ін.); гуртків за актуальними соціальними проектами (допомога у притулку для тварин, обіди для малозабезпечених, відвідини дитячих будинків та будинків літніх осіб та ін.).

➤ забезпечення технічної бази для проведення навчання також дозволить підвищити якість освіти, оскільки використання в процесі отримання знань сучасної комп'ютерної техніки та гаджетів розширить можливості вчителів створити цікавий, доступний розумінню, наочний, сучасний і адаптований під учнів навчальний матеріал. Тому освітні заклади та всі приміщення мають бути оснащені: по-перше, сучасною технікою (комп'ютери, планшети, електронні дошки, роутери, електронні книги, проектори, мікроскопи тощо) з

урахуванням профілю освітнього приміщення (наприклад, в бібліотеці можуть бути крім книг комп'ютери та принтери чи проектори для виконання на сучасному рівні домашніх завдань / проектів або підготовки навчального матеріалу вчителями); а по-друге, якісним / швидкісним інтернетом. Крім того, в школах мають бути створені умови для безперешкодного використання педагогами, учнями та іншими фахівцями усієї необхідної технічної бази та інтернету під час проведення уроків, підготовки домашніх завдань, проектів, менторського супроводу та ін., зокрема за рахунок ефективного використання державного фінансування.

4) подальше осучаснення та удосконалення загальнонаціональної освітньої програми – сучасна якісна освіта завжди має базуватися на інноваційних методиках та технологіях навчання, але обов'язково враховувати індивідуальну освітню траєкторію для кожного учня, тобто орієнтуватися на індивідуальні здібності та цілі дитини. Тож, аби забезпечити якість шкільної освіти за цим напрямком передбачається:

➤ запровадження поряд із обов'язковими дисциплінами, що складатимуть «ядро» обов'язкової навчальної програми, «пакети предметів», що розвиватимуть в дитині критичне мислення, активну життєву позицію, мотивуватимуть до саморозвитку, готуватимуть до майбутніх, в т.ч. трендових, професій. Наприклад, 3D моделювання, конструювання та робототехніки, основи ІТ, медична біологія та технології, економіка, кулінарія тощо.

➤ саме «ядро» буде враховувати сучасні реалії життя, тож у вигляді окремих предметів чи курсів в ньому обов'язково мають бути представлені кейси щодо фінансової та цифрової грамотності, психології та ін., які допоможуть їм у реальних життєвих обставинах чи викликах.

➤ створення шкіл повного дня, де навчальний простір буде використовуватися не тільки в межах набуття середньої освіти, а й для позашкільного розвитку дитини. Вивчення міжнародного досвіду свідчить, що позитивний вплив на розвиток особистості дитини має позашкільна освіта, то

ж більшість країн врахували це у своїй освітній філософії та створили школи повного дня, коли дитина, перебуваючи з ранку і до вечора у шкільному просторі розвиває свій інтелект, душу та тіло. Так, після уроків за освітньої державною програмою, індивідуальних консультацій, факультативів чи самопідготовки учень відвідує спортивні секції, творчі клуби, студії розвитку, бере участь у соціальних проектах тощо. Деякі українські приватні школи вже давно використовують це у своїй діяльності.

➤ підвищення кваліфікації педагогічного персоналу, продовження роботи над їх цифровою грамотністю, при одночасному «вирівнюванні» навантаження на педагогічний склад, оскільки через значні масштаби внутрішньої та зовнішньої міграції в Україні в період війни відбувся нерівномірний «розподіл» учнів у закладах освіти (особливо у західних регіонах), в свою чергу, це позначилося на професійному навантаженні на учителів, що з рештою негативно вплинуло і на якість викладання матеріалу. Тож, в цьому питанні також варто дослухатися міжнародних практик щодо наставництва і розширення фахової команди шкіл за рахунок кураторів та тьюторів.

5) подальша оптимізація державних витрат та прозорість їх аудиту (в т.ч. з боку батьків), що дозволить ефективно перерозподіляти кошти між освітніми рівнями та закладами, не тільки гарантуючи гідний рівень освіти педагогічного персоналу, а й забезпечуючи науково-технічну базу в процесі навчання.

3.3 Основні вектори реалізації житлової політики після війни

За словами глави Європейського інвестиційного банку Вернера Хойєра, Україні може знадобитися до 1 трильйона євро (\$1,1 трлн) зовнішньої допомоги для відшкодування збитків, завданих вторгненням росії [93]. У звіті Світового банку [94] було встановлено, що потреби у відновленні та відбудові в соціальному, продуктивному та інфраструктурному секторах становлять 349 мільярдів доларів, що більш ніж у 1,5 рази перевищує ВВП України за 2021

рік (ВВП у 2021 році був близько 200 млрд доларів). Збитки в житловому секторі оцінюються в 13,2 мільярда доларів США, що відображає вартість знесення будинків і розчищення завалів, втрати домашнього майна, тимчасову оренду та надання притулку власниками житла, а також скориговані втрати в доходах від оренди. На жаль, в Україні реально не вистачить фінансових ресурсів для відновлення такого обсягу зруйнованої інфраструктури. З огляду на значні потреби у відновленні житла та населених пунктів, а також на обмежені державні ресурси, необхідно визначити стратегію відновлення житла. Стратегія відновлення житла має бути системною та комплексною, охоплювати всі наявні запити суспільства. На сьогоднішній день в Україні створено національну програму «План відновлення України», який складається із трьох етапів [95] (рисунок 3.1).

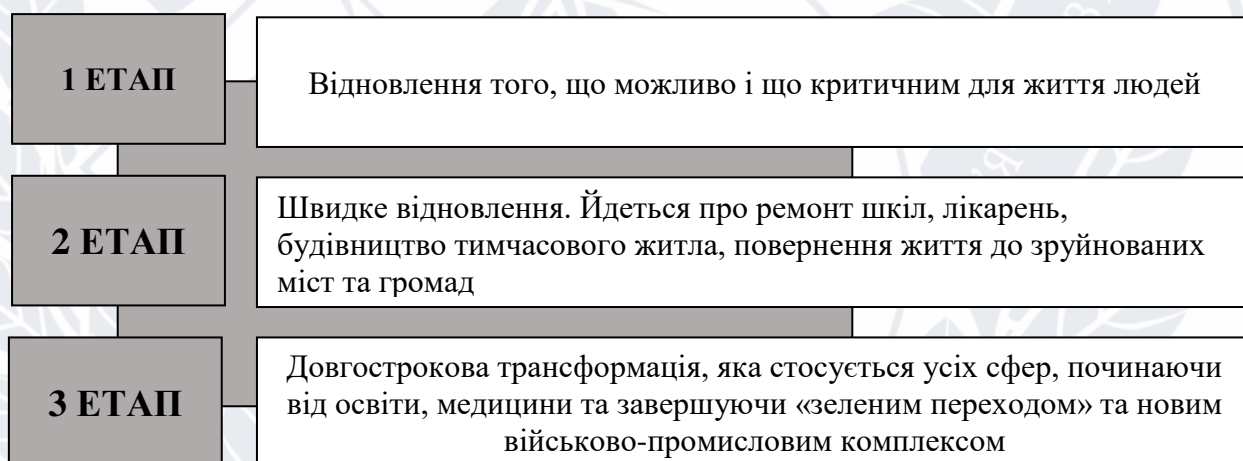

Рисунок 3.1 – Етапи плану відновлення України

Дана програма спрямована на відбудову України після війни і стосується спектру програм, орієнтованих на зміцнення оборони, забезпечення макрофінансової стабільності, відновлення та модернізації житла та соціальної інфраструктури, модернізація системи охорони здоров'я та освіти, тощо). Програма включає в себе більше 1700 спеціальних проектів на 10 наступних років, які розбиті на три блоки: до кінця 2022 року, на 2023-2025 роки, на 2026-2032 роки.

Варто зазначити, що проекти національної програми «Відновлення України», які стосуються відновлення та модернізація житла є найбільш вартісними, загалом всі проекти даної категорії оцінені в 150 - 250 \$ млрд.

Отже, перелік проектів [96], які спрямовані на відновлення та модернізацію житла, запропоновані в плані відновлення: створення єдиного державного реєстру громадян, які потребують житла проведення поточного ремонту будинків, що зазнали пошкоджень внаслідок збройної агресії РФ; проведення капітального ремонту/реконструкції будинків, що зазнали пошкоджень внаслідок збройної агресії РФ; ремонт, реконструкція та переобладнання нежитлових приміщень, для тимчасового проживання/перебування; відшкодування (компенсація) вартості оренди визначеним вразливим групам населення; запровадження неприбуткового орендного житла; іпотечне кредитування; викуп наявних житлових квартир для наповнення фондів соціального і тимчасового житла; будівництво нового житла; будівництво (відновлення зруйнованих) об'єктів, із забезпеченням енергоефективності та безбар'єрності; масштабна термомодернізація багатоквартирних та індивідуальних житлових будинків; проведення капітальних ремонтів багатоквартирних будинків Згідно з Національним планом відновлення, український уряд має намір використовувати універсальний підхід для субсидування поточного ремонту й реконструкції житла, охоплюючи всі постраждалі домогосподарства (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Програми, які на даний момент реалізуються в Україні

Тимчасові поселення	за рахунок перепланування житлової та нежитлової комунальної власності: шкіл, гуртожитків, готелів, санаторіїв. За даними Мінрегіону, до кінця жовтня вдалося організувати 163 тис місць, у яких тимчасово розмістили 1,69 млн українців. Мова йде про приміщення державної, комунальної та приватної власності
Модульні містечка	в Україні створюються з початку великої війни для тимчасового розміщення ВПО облаштували та заселили 11 модульних містечок у деокупованих населених пунктах Київської (Ірпінь, Буча, Бородянка, Макарів) та Чернігівської (Новоселівка) областей, а також у Львові. У модульних містечках мешкають 3,5 тис осіб. До кінця 2022 року ще для 5 тис людей планують облаштувати 13 таких містечок (їх Україні надало Урядове агентство стратегічних резервів Польщі як гуманітарну допомогу). Є два основних варіанти розташування готових модульних будинків. Перший — це віддалені від зони бойових дій регіони. Другий варіант — розміщення безпосередньо на місці, де раніше був зруйнований будинок. Здебільшого це деокуповані території, а також населені пункти, в яких житло сильно постраждало від ракетних ударів Експертами 162 було здійснено моделювання витрат держави на забезпечення доступу до житла населення з числа ВПО – від 675млн.грн. (на 10тис. модульних будинків)
Програма прихисток	програма була запроваджена Україні в березні 2022 р. «Прихисток» працює як комунікаційний майданчик між тими, хто потребує допомоги, і тими, хто готовий її на дати. Програма заохочує власників житла приймати ВПО за невелику плату. В її рамках особи, які безкоштовно прихистили ВПО з тимчасово окупованих територій, отримують 450 грн на місяць за особу. В опалювальний сезон виплата подвоюється. До кінця жовтня в рамках цієї програми вдалося розмістити 682,3 тис ВПО

Продовження таблиці 3.3

Субсидії на оренду житла	у Києві буде створено фонд житла, призначений для тимчасового проживання переселенців. Проект відповідного рішення було ухвалено 13 вересня на пленарному засіданні Київради 163. Згідно з умовами програми, житло безкоштовно надаватиметься переселенцям терміном на один рік за умови оплати послуг ЖКГ. Але якщо сім'я потребує відповідної підтримки й надалі, то термін проживання можна буде продовжити. У жовтні Київська міська рада виділила 2 млрд грн департаменту будівництва та житлового забезпечення КМДА і комунальному підприємству "Фінансова компанія "Житло-інвест". Ці гроші підуть на придбання 1 тис квартир, які здаватимуться в оренду переселенцям. Першочерговим правом забезпечення житлом зможуть скористатися багатодітні сім'ї; сім'ї з дітьми; вагітні жінки; особи, які втратили працездатність; особи пенсійного віку з-поміж тих, житло яких було зруйновано або стало непридатним для проживання в результаті російської агресії.
Придбання квартир для ВПО	Навесні Мінсоцполітики переказало Держмолодьжитлу 100 млн грн. За ці кошти придбали 60 квартир у Житомирській, Київській, Сумській та Чернігівській областях і тимчасово заселили в них 211 внутрішньопереміщених осіб та громадян, які втратили житло.
Пільгове іпотечне кредитування	У травні німецький банк розвитку KfW відновив виділення коштів на видачу кредитів на квартири чи будинки для внутрішньо переміщених осіб. Ця програма діяла і до вторгнення російських окупантів. Перший внесок для ВПО становить 6%, ставка за кредитом – 3% річних. Подати заявку на участь у програмі можна через портал "Дія". Також можна звернутися до регіонального відділення "Держмолодьжитла". Через обмежене фінансування та велику кількість охочих схвалення заявок відбувається на конкурсній основі. Після відновлення програми право на пільгові кредити отримали 2,3 тис сімей, але виявилось, що тільки 10% з них заключають договори. Причин кілька: невідповідність умовам програми, неспроможність сплатити стартовий внесок, зміна особистих планів тощо
Програма «Є-оселя»	У жовтні запрацювала оновлена державна іпотечна програма "єОселя". Вона дозволяє придбати житло за відсотковою ставкою, набагато нижчою за облікову ставку НБУ та розмір інфляції. Влада розраховує, що іпотекою користуватимуться і ВПО. Наразі взяти кредит на купівлю житла можуть військовослужбовці, медики та освітяни. Для них розмір ставки становить 3% річних. 15.11.2022 видано перший пільговий кредит за державною програмою "єОселя". З 2023 року "єОселя" пошириться на всіх українців, які відповідатимуть вимогам програми під 7% річних. Єдина перепона – необхідність одразу сплатити перший внесок у розмірі 20% від вартості квартири. За даними Міністерства економіки, станом на 1 грудня 2022 року банки видали вже 111 кредитів за програмою "єОселя" на суму 147,3 млн грн. Окрім цього, ще 6 816 заявок станом на 1 грудня перебували на розгляді.

Зважаючи на реалії економічної ситуації в Україні, ключовою проблемою відновлення пошкодженого житлового фонду є нестача фінансування для реалізації програм відновлення та модернізації житла. Саме тому вкрай важливим аспектом є розроблення диференційованих підходів відновлення житла. Тобто, необхідно визначити набір критеріїв пріоритетності для подальших інвестицій.

Згідно з Планом відновлення до кінця 2022 року встановлюється ціль забезпечити тимчасовим прихистком усіх, хто його потребує (йдеться і про переобладнання шкіл, садочків, культурних та адміністративних будівель, і про модульні містечка). Метою до кінця 2023 року є забезпечення 50% потреби сталими рішеннями (компенсацією за оренду, житлом з соціального і

тимчасового фондів). До кінця 2032 року планується задовольнити потребу на 100% за допомогою розвинутого ринку і різних інструментів житлового забезпечення. Наразі у затвердженому Верховною Радою державному бюджеті на 2023 рік, передбачається створення в Україні Фонду ліквідації наслідків збройної агресії росії із загальним обсягом у 35 млрд грн. Кошти цього фонду будуть спрямовані серед іншого на реконструкцію та капітальний ремонт будівель для забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та осіб, які втратили свої домівки внаслідок військових дій, спричинених збройною агресією росії.

В кінці січня, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ – UNHCR) підписали Меморандум про співробітництво [96], який передбачає запуск платформи «Україна – наш Дім» (Ukraine is Home), метою якої є полегшення доступу до рішень з відбудови житла для людей, чий будинки були пошкоджені або зруйновані під час війни. Нова платформа дозволить поєднати гуманітарні програми з проведення екстрених ремонтів та відбудови житла з поточними планами та програмами відновлення Уряду, що реалізуються за підтримки міжнародних фінансових інституцій. Ключові ініціативи, які є у фокусі проекту Ukraine is Home – по-перше, це прозора та справедлива компенсація за пошкоджене та зруйноване житло, механізм якої визначає законопроект 7198, по-друге – на основі механізму Є-Підтримка плануємо забезпечити пряму допомогу громадянам для відновлення житла, по-третє – будівельні хаби, децентралізовані склади, які будуть містити наперед закуплені будівельні матеріали для забезпечення нагальної потреби для проведення термінових ремонтів».

Програма доступного іпотечного кредитування чи програма придбання квартир для ВПО (як компенсація за зруйноване житло) не можуть фундаментально вирішити проблему масового забезпечення житлом. Так, програма доступної іпотеки розрахована на 20 років, плюс треба одразу спочатку внесок 20% вартості, а в контексті реального падіння доходів

населення внаслідок війни, вибір такої стратегії є досить ризикованим. Програма придбання квартир для ВПО також не розрахована на величезну кількість осіб, які втратили житло, більше того це житло вже має бути готовим для проживання, а не розраховувати на те, що воно тільки почне будуватись. А у воєнних та поствоєнних реаліях забезпечити населення житлом треба в максимально короткі строки. Житлова криза, з якою стикнулася Україна внаслідок війни, крім шалених втрат відкриває простір для нових можливостей. Зокрема, саме зараз держава має шанс розробити нову житлову політику, яка гарантуватиме усім конституційне право на житло як базову потребу.

У світовій практиці виділяють три основні типи заходів з відновлення житлового сектору:

- ремонтні роботи для частково пошкоджених житлових приміщень,
- надання субсидій на оренду житла для вразливих категорій населення,
- відбудова повністю зруйнованих житлових одиниць. Оперативний ремонт пошкодженого житла дає змогу в короткі терміни збільшити кількість житлових одиниць.

Пріоритетний ремонт житла в областях та ОТГ, які знаходяться далі лінії фронту, оскільки багато міст досі не є достатньо безпечними для повернення. Основні зусилля мають бути спрямовані на оперативне забезпечення будівельними матеріалами на безоплатній чи пільговій основі, аби населення в короткі терміни могло закрити свою потребу в житлі. Що стосується відбудова зруйнованого, то повна реконструкція відбуватиметься повільно, оскільки потребуватиме повного знесення, цілковитого перепроєктування та нового будівництва. Масштаби руйнувань (станом на 1 червня 2022 року було повністю зруйновано 32% [97] від уражених житлових будівель в Україні) дають змогу стверджувати, що повна відбудова зруйнованого житлового фонду триватиме роками/десятиліттями.

На сьогоднішній день задля початку відбудови зруйнованого житла Кабінет міністрів затвердив порядок розроблення, здійснення експертизи та

застосування проєктів повторного використання у будівництві. Мова про те, що спочатку для конкретного об'єкту розробляється проєкт, а потім цей проєкт з мінімальними змінами можна буде застосовувати для будівництва інших об'єктів житла. Це дозволить пришвидшити будівництво та здешевити його вартість. Такі проєкти можна буде застосовувати для відбудови об'єктів, які зазнали пошкоджень чи руйнувань [98] через атаки російських військ. За інформацією голови Союзу споживачів комунальних послуг у кращі роки Україна будувала до 8 млн квадратних метрів на рік, зараз цей показник становить приблизно 5-6 млн м² [99]. Саме тому відбудова зруйнованого житла триватиме роками, а в песимістичному сценарії десятиліттями. Повноцінне відновлення житла найкраще здійснювати в рамках комплексних стратегій розвитку. нове будівництво житлової інфраструктури необхідно здійснювати відповідно до найкращих практик міського планування, а також із впровадженням масштабних муніципальних проєктів відбудови міст, із залученням різних шляхів фінансування (в тому числі грантові програми та майбутні репарації рф).

Запровадження субсидій на оренду житла через відшкодування (компенсація) вартості оренди визначеним вразливим групам населення є найбільш ефективним та найбільш дієвим способом вирішення житлового питання для великої сукупності населення, які постраждали від війни. Даний варіант житлового рішення забезпечує доступ до стабільних варіантів оренди житла, переважно для вразливих категорій домогосподарств щоб мінімізувати ризик їх переміщень до небезпечних регіонів чи до власних пошкоджених будівель. Цільове призначення доступних субсидій має бути прозорим і відображати об'єктивні критерії визначення потреб, тобто має бути забезпечене державне регулювання цін на даний варіант оренди.

ВИСНОВКИ

Стан та рівень розвитку соціальної інфраструктури розглядається як показник ефективності використання матеріальних можливостей для підвищення якості життя населення та відображає рівень соціально-економічного розвитку територій. Падіння обсягів промислового виробництва в умовах соціально-економічної кризи в Україні, як наслідок, зниження темпу економічного розвитку призвели до скорочення рівня життя населення в усіх регіонах країни, а також до різкого зниження інвестицій в регіональну інфраструктуру, й перш за все в соціальну інфраструктуру.

Внаслідок бойових дій для населення практично усіх територій погіршився доступ до базових послуг: житлово-комунальних, медичних, освітніх та інших. У вкрай важкому становищі перебувають мешканці окупованих, фронтових та прифронтових територій: людям місяцями доводиться жити без електроенергії, води, тепла. Неможливо придбати необхідні ліки, відвідати лікаря за потреби, продовжити навчання в школах, коледжах, університетах, що, безумовно, вкрай негативно позначиться на якості життя населення. Необхідною умовою забезпечення особистісного, суспільного та економічного розвитку в сучасному світі залишається якісна освіта та доступна медицина. Підтримуючи ці дві важливі сфери життєдіяльності держава забезпечує собі стає економічне зростання та скорочення масштабів бідності.

На початок 2000-х років найбільшою перевагою системи охорони здоров'я в Україні було розгалуження інфраструктури та загальне охоплення населення всіма видами медичних послуг, які надавалися на безоплатній основі, що і забезпечувало населенню вільний доступ до них. Однак з часом, через обмеженість фінансування системи охорони здоров'я, відсутність прозорого контролю за витраченими ресурсами, недостатність уваги заходам профілактики, своєчасного виявлення і лікування захворювань, а також при поширенні практики неофіційних платежів за медичну допомогу в державних

зкладах, було підірвано довіру населення до державної системи охорони здоров'я, відбулося зменшення обсягів державних ресурсів (які б могли бути спрямовані на медицину), в результаті суттєво погіршилася якість послуг і знизилася їх доступність для населення. За таких умов в найгіршому становищі зазвичай опиняються найменш платоспроможні малозабезпечені верстви населення. Випробуванням для державної системи охорони здоров'я, що перебувала у стані активного реформування, стала всесвітня пандемія коронавірусу. Так, «шокові» виклики та проблеми, з якими зіштовхнулася медична система України під час двох хвиль коронавірусу та під час повномасштабного вторгнення, поставила перед урядом серйозні завдання щодо визначення найбільш ефективних механізмів забезпечення доступу населення до послуг лікарів, оптимізації розподілу обмежених державних коштів, задоволення потреб не тільки зважаючи на найуразливіші групи населення, а враховуючи масштабність унікальних потреб населення, що виникли через війну (протезування, психологічна підтримка). Тому продовження реформування в сфері охорони здоров'я, особливо під час війни, відіграє важливу роль в частині забезпечення економічного зростання та скорочення масштабів бідності

Можливість отримання освіти є тим фундаментом, на якому ґрунтується майбутній доступ населення до матеріальних благ і послуг, формується конкурентоздатність на ринку праці, закладаються можливості для досягнення успіхів особи в дорослому житті. В Україні, як і в інших державах світу, наявність вищої освіти у особи є чи не найбільш дієвим механізмом запобігання бідності. Однак, на різних рівнях освіти все ж таки присутні певні труднощі із доступом населення до навчання. Бар'єрами вільного доступу до дошкільної та позашкільної освіти є розвиток інфраструктури (особливо для жителів сільської місцевості), а щодо професійно-технічної, вищої та спеціалізованої – рівень доходів домогосподарств. Основна перешкода на шляху доступу дітей до якісних знань – неефективність базових принципів освіти, які концентрувалася на запам'ятовування фактів та процесів, замість

того, щоб передати навички / вміння та закласти поведінкові риси, які в майбутньому б дозволили людині швидко адаптуватися до вимог ринку праці й пристосовуватися до стрімкого розвитку економіки в умовах глобальної конкуренції. Іншими словами, «задача формальної освіти полягала не стільки навчити майбутніх працівників, скільки зробити їх здатними до навчання» і не давала навичок, необхідних для досягнення успіхів в сучасній ринковій економіці. Аналіз планів та проектів із відновлення України, над якими вже зараз працюють фахівці, свідчить, що держава, дотримуючись взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення доступності до освіти, продовжує працювати вже сьогодні над забезпеченням якості навчання – це, насамперед, спроможність фахівців допомагати дитині гармонійно особистісно розвиватися, реалізовувати свій талант та потенціал, навчати її критично мислити, бути обізнаною щодо інноваційних технологій та практичних життєвих кейсів, що допоможуть їй в майбутньому стати соціально відповідальним громадянином із активною життєвою позицією та продовжувати саморозвиток усе життя.

Війна спричинила найбільш масштабну в історії України житлову кризу. Звісно, комплексна оцінка обсягу пошкоджень та руйнувань можлива лише після завершення бойових дій на території України, проте наразі вже можна говорити про суттєві непоправні наслідки для житлового фонду України. Повоєнне відновлення житлового фонду після війни стане безпрецедентним викликом для України. Масштаби завданої шкоди житловому фонду диференціюються залежно від регіону. Також дуже диверсифікованим є ступінь пошкодження житла, в когось житло частково пошкоджене, в когось повністю зруйноване. Але незалежно від ступеня руйнування житла, континуум осіб, які зазнали певного ступеня позбавлень у житлових умовах внаслідок війни, є досить широким. Зважаючи на реалії економічної ситуації в Україні, ключовою проблемою відновлення пошкодженого житлового фонду є нестача фінансування для реалізації програм відновлення та модернізації житла. Саме тому, вкрай важливим аспектом є розроблення диференційованих

підходів відновлення житла. Тобто, необхідно визначити набір критеріїв пріоритетності для подальших інвестицій. Житлова криза, з якою стикнулася Україна внаслідок війни, крім шалених втрат, відкриває простір для нових можливостей. Зокрема, саме зараз держава має шанс розробити нову житлову політику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Географія світового господарства / А.П. Голіков та ін. Київ: ЦУЛ, 2019. 192 с.
2. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / Р. Дяків та ін. Київ: Міжнародна економічна фундація, 2020. 704 с.
3. Семенова Т. Інфраструктура та сфера послуг. *Світова економіка та міжнародні відносини*. 2017. № 3. С. 114-117.
4. Жамин В.А. Інфраструктура соціальної сфери. Питання економіки. 2016. №2. С. 14-15.
5. Абрамов М.А. Виробництво та сфера обслуговування: розміщення, взаємозв'язок, комплексний розвиток. Думка, 2010. 239 с.
6. Утенков Н.А. Інфраструктура та її роль в регіональному розвитку: збірка статей. 2018. С. 242-261.
7. Алаєв Е.Б. Соціально-економічна географія: понятійно-термінологічний словник. Київ: Думка, 2008. 350 с.
8. Карпов Л. Н. Нові райони в економічно розвинених країнах. Київ, 2012. 99 с.
9. Некрасов Н.Н. Регіональна економіка. Теорія, проблеми, методи. Хмельницький: Економіка, 2015. 344 с.
10. Канин В.Г. Фінансування капіталовкладень в розвиток інфраструктури. Одеса: Фінанси та статистика, 2017. 80 с.
11. Шаригін М.Д. Соціально-економічна політика країни. Полтава, 2018. 75 с.
12. Саєнко Ю.І. Моделювання показників розвитку соціальної інфраструктури. Київ: Наукова думка, 2021. 167 с.
13. Економіка підприємства / Н.А. Сафронова та ін. Харків: Економіст, 2020. 251 с.
14. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика. Київ: Вікар, 2012. 396 с.

15. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса: Астропринт, 2013. 544 с.
16. Третяк В.П. Прискорення формування ефективних механізмів функціонування і розвитку соціальної інфраструктури села. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна*. Харків: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. Вип.81. С. 326-330.
17. Соціальна інфраструктура та рівень життя населення великого міста / Л.А. Григор'єва та ін. Львів, 2016. 95 с.
18. Шавель С.А. Соціальна сфера суспільства та особистості. Харків: Наука та техніка, 2018. 168 с.
19. Утенков Н.А. Інфраструктура та її роль в регіональному розвитку. Регіональний розвиток та географічне середовище. Збірник статей. Кременчук, 2019. С. 242-261.
20. Комаров М.П. Інфраструктура регіонів світу. Київ: Наука, 2020, 346 с.
21. Юрченко С.А. Інфраструктура миру: навч. посіб. Харків: ХНУ імені В.Н. Карахіна, 2016. 328 с.
22. Плащинский Н.А. Інфраструктура та ефективне суспільне виробництво. Полтава: Літера, 2010. 206 с.
23. Соляр В.В. Обґрунтування перспективних напрямів розвитку соціальної інфраструктури регіону. *Регіональна економіка*. 2012. № 1. с. 200-207
24. Дриц В.І. Соціальна інфраструктура – результат та фактор ефективності виробництва. Миколаїв: Наука, 2018. 278 с.
25. Сфера послуг: нова концепція розвитку / Рутгайзер та ін. Київ: Економіка, 2020. 159 с.
26. Лук'янова Н.Г. Просторова диференціація соціальної інфраструктури великого міста: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2019. 22 с.
27. Соціальна інфраструктура / Н.М. Римашевський та ін. Київ: ЦНПА, 2021. 165 с.

28. Розвиток соціальної інфраструктури регіонів / К.С. Кулібанов та ін. Київ: Наука, 2011. 141 с.
29. Осадча Г.І. Соціологія соціальної сфери: навчальний посібник. Київ: Академічні науки, 2019. 336 с.
30. Соціальна інфраструктура / Н.М. Римашевський та ін. Київ: ЦНПА, 2016. 165 с.
31. Бандур С.І. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи: монографія. Черкаси: Брама–Україна, 2006. 620 с.
32. Соціальна інфраструктура: питання теорії та практики / А.Н. Алімов та ін. Київ: Наукова думка, 2009. 335 с.
33. Економічна енциклопедія / Л.І. Абалкін та ін. Київ: Економіка, 2009. 1055 с.
34. Ягодка А.Г. Соціальна інфраструктура і політика: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2010. 212 с.
35. Шпильова Ю.Б. Основні напрями розвитку і розміщення соціальної інфраструктури в умовах транзитивної економіки: автореф. дис. канд. екон. наук. Київ, 2006. 21 с.
36. Важенін С.Г. Соціальна інфраструктура економічного комплексу. Хмельницький, 2007. 173 с.
37. Бондаренко Л.В. Формування соціальної інфраструктура села. Харків: ХНЕУ, 2017. 207 с.
38. Шарипов А. Ю. Соціальна інфраструктура в системі сталого розвитку. Тернопіль, 2020. 109 с.
39. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник для викладачів економічних і географічних факультетів вузів, наукових працівників, аспірантів. Київ: Знання, 2010. 416 с.
40. Голіков Н.Ф. Інфраструктурно-територіальний комплекс. Алма-Ати: Гилим, 2020. 223 с.

41. Канін В.Г. Фінансування капітальних вкладень в розвиток інфраструктури. Київ: Фінанси та статистика, 2017. 80 с.
42. Енциклопедичний словник бізнесмена: Менеджмент, Маркетинг, Інформатика / О.О. Дятлова та ін. Київ: Техніка, 2003. 855 с.
43. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / Р. Дяків та ін. Київ: Міжнародна економічна фундація, 2012. 704 с.
44. Управління соціальним розвитком регіону / М.В. Ніктенко та ін. Маріуполь: УКРА, 2008. 190 с.
45. Розвиток соціальної інфраструктури економічних районів / В.С. Кулибанов та ін. Київ: Наука, 2001. 141 с.
46. Меркушева Л.А. Географія сфери обслуговування. Чернігів, 2018. 184 с.
47. Немець Л.М. Соціально-географічні основи стратегії переходу України на модель стійкого розвитку: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня докт. геогр. наук, Київ. 2004. с. 29.
48. Кінаш І.П. Фактори впливу на формування соціальної інфраструктури сталого розвитку України. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2022. № 3. С. 48-51.
49. Управління регіоном: навчальний посібник / А. О. Єпіфанов та ін. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 361 с.
50. Салівончик О.М. Механізм удосконалення територіальної організації соціальної інфраструктури. *Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»*. *Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет*. Луцьк, 2011. Випуск 8 (31). Частина 2. С. 167-172.
51. Ковальська, Л. Л. Чинники формування соціальної інфраструктури регіону. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/2011_3/15.pdf (дата звернення 13.07.2023)
52. Статистичний бюлетень "Національні рахунки освіти в Україні". Державна служба статистики України. URL:

https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/02/zb_nroz16.zip (дата звернення 15.07.2023)

53. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2021 році. державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/zb_snsz_21.pdf (дата звернення 17.08.2023)

54. Основні показники здоров'я населення у європейському регіоні ВОЗ. Всесвітня організація охорони здоров'я. Європейське регіональне бюро. 2020. URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/338903/WHO-EURO2020-1887-41638-56894-rus.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 17.07.2023)

55. Самооцінка домогосподарствами доступності окремих товарів та послуг у 2021 році. Державна служба статистики України. 2022. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/sdotp_21.pdf (дата звернення 21.07.2023)

56. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2020 році. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/zb_snsz_21.pdf (дата звернення 05.06.2023)

57. Статистичний бюлетень "Національні рахунки освіти в Україні". Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/bl/02/bl_NRO16_pdf.zip (дата звернення 15.06.2023)

58. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» №157-19 від 05.02.2015 р. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення 30.06.2023)

59. Проект Розпорядження КМУ щодо схвалення Концепції побудови нової системи охорони здоров'я України. Кабінет міністрів України. (2014). URL: <https://www.apteka.ua/article/295842> (дата звернення 18.07.2023)

60. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. Платформа Ліга: Закон. 2014. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT1078> (дата звернення 14.07.2023)

61. Blaug, Mark. 2003. “Education and Employment Contract”. Education Economics 1(1): 21-33.

62. Бідність та нерівні можливості дітей в Україні. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України. 2021. URL: <https://idss.org.ua/arhiv/FINAL-poverty-report-UA-web.pdf> (дата звернення 30.06.2023)

63. Про це заявив заступник керівника Офісу Президента у відеозверненні до учасників форуму «Відродження України – відродження громад»

64. Скільки будинків в Україні зруйновано або пошкоджено під час війни? URL: <https://bit.ua/2022/06/skilky-budynkiv-vukrayini-zrujnovano-abo-poshkodzheno-pid-chas-vijny/> (дата звернення 17.06.2023)

65. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 вересня 2022 року. KSE Institute. 2022. URL: https://kse.ua/wpcontent/uploads/2022/10/Sep22_FINAL_Sep1_DamagesReport.docx.pdf (дата звернення 19.07.2023)

66. Звіт KSE Institute (вересень 2022). Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua/about-theschool/news/zagalna-suma-zbitkivzavdanainfrastrukturivukrayini-skladaye-ponad-127-mlrd-zvit-kse-institute-stanomnaveresen-2022-roku/> (дата звернення 19.07.2023)

67. Росія завдала по Україні 16 тисяч ракетних ударів. URL: <https://babel.ua/news/87581-ministr-oboroni-oleksiy-reznikov-rosiya-za-9-misyaciv-viyni-zavdala-po-ukrajini>. (дата звернення 25.07.2023)

68. Оцінка шкоди, завданої воєнними злочинами росії в Україні (вересень 2022). Соціологічна група Рейтинг. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/os_nka_shkodi_zavdano_vo_nnimi_zlochinnami_ros_v_ukra_n_15-19_veresnya_2022.html (дата звернення 25.07.2023)

69. Омбудсмен розповів, скільки українців виїхало за кордон із 24 лютого (1 грудня 2022) Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpovivskilky-ukrayincziv-vyuyxalo-kordon-24-lyutoho> (дата звернення 28.07.2023)

70. Карткові будиночки: як і чому в Україні назріває обвал на ринку нерухомості. URL: <https://focus.ua/uk/economics/539417-kartochnye-domiki-kak-i-pochemu-v-ukraine-namechaetsya-obval-narynkenedvizhimosti> (дата звернення 31.07.2023)

71. Купівля житла: як змінився ринок нерухомості та її вартість за період війни. Главком. URL: <https://glavcom.ua/economics/personal-money/kupivljazhitla-jak-zminivsja-rinok-nerukhomosti-ta-jiji-vartist-za-periodvijni-904123.html> (дата звернення 31.07.2023)

72. Житлове будівництво та відновлення. 2023. URL: t.me/bird_official (дата звернення 25.07.2023)

73. Ціни знизились, а попит не суттєвий, але є: що з ринком нерухомості в Україні. Економіка 24. URL: https://24tv.ua/economy/neruhomistukrayini-2022-yaqa-situatsiya-zhitlom-ukrayini-24_n2198401 (дата звернення 8.08.2023)

74. Досвід оренди під час війни. Онлайн-журнал про новобудови Києва та області. URL: <https://3m2.ua/news/dosvid-orendy-pid-chasvijny-opytuvannya/> (дата звернення 8.08.2023)

75. 1 300 000 євро на відновлення та оснащення медичних закладів України у межах UNITED24. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/1-300-000-evro-na-vidnovlennja-ta-osnaschennjamedichnih-zakladiv-ukraini-u-mezhah-united24?fbclid=IwAR0umU79oEcLOSvLosybdQc3UU7eAlpgcXpfz9rhdcJJlef9MI9exCr97Q> 72 (дата звернення 18.08.2023)

76. Лікарня на колесах: на Вінниччині стартувала ініціатива «лікар для села». URL: <https://shotam.info/likarnia-na-kolesakh-na-vinnychchini-startovala-initsiatyva-likar->

dliasela/?fbclid=IwAR2ey0FGbRWzUdmM8NXuDs94fGs1jb4ramWEB-CylWmyIVyotknQViyumOY (дата звернення 20.08.2023)

77. Вакцинальна карта. 2022. URL: <https://vakarta.com/uk/> (дата звернення 15.08.2023)

78. Розширено перелік лікарських засобів, що підлягають реімбурсації. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. 2022. URL: <https://dpss.gov.ua/news/rozshyreno-pereliklikarskykh-zasobiv-shcho-pidliahaiut-reimbursatsii> (дата звернення 19.08.2023)

79. Всеукраїнське опитування пацієнтів від Міністерства охорони Здоров'я України. Київська обласна військова адміністрація. 2023. URL: <https://koda.gov.ua/vseukrayinske-opytuvannya-pacziyentiv-vid-ministerstva-ohoronyzdorov%CA%BCya-ukrayiny/> (дата звернення 21.08.2023)

80. ООН оприлюднила останні данні щодо втрат серед цивільних українців. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3619310-oon-opriludnila-ostanni-dani-sodo-vtrat-sered-civilnih-ukrainciv.html> (дата звернення 21.08.2023)

81. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, зросла до майже \$138 млрд. KSE. 2023. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayinicherez-viynu-zrosla-do-mayzhe-138-mlrd/> (дата звернення 18.08.2023)

82. Навчання у час війни та блекауту, заміна ЗНО та світові перемоги: підсумки в освіті. Освіта24. 2022. URL: https://24tv.ua/education/golovni-pidsumki-2022-osviti-shho-zminilosya-za-rik-ukrayini_n2225517 (дата звернення 24.08.2023)

83. 94% шкіл на Київщині працюють в очному та змішаному форматах. київська обласна військова адміністрація. URL: <https://koda.gov.ua/94-shkil-na-kyuivshhyni-praczuuyut-v-ochnomu-ta-zmishanomu-formatah/> (дата звернення 19.08.2023)

84. «На освіту блекаут не впливає критично» - Шкарлет. Всеосвіта. 2022. URL: <https://vseosvita.ua/news/na-osvitublekaut-ne-vplyvaie-krytychno-shkarlet-78960.html> (дата звернення 21.08.2023)

85. Блекаут і дистанційне навчання: чому в Україні падає якість спеціалістів. факти. 2022. URL: <https://fakty.com.ua/ua/videos/blekaut-i-dystanczijne-navchannya-chomu-v-ukrayini-padaye-riven-yakosti-speczialistiv/> (дата звернення 18.08.2023)

86. Пропозиції щодо вирішення проблем учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. знайшов. URL: https://znayshov.com/News/Details/propozytsii_shchodo_vyrishennia_problem_uc-hasnykiv_osvitnoho_protseesu_v_umo_vakh_voiennoho_stanu (дата звернення 15.07.2023)

87. «Понад півмільйона дітей з України розпочали навчання за кордоном» – омбудсмен. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/ponad-pivmiljona-ditej-z-ukrajini-rozpochali-navchannja-za-kordonom-ombudsmen.html> (дата звернення 21.07.2023)

88. Батьки дітей, які вимушено покинули Україну. Міністерство освіти і науки України. Державна служба якості освіти України. 2022. URL: <https://refugee-ed.sqe.gov.ua/to-the-parents-of-children-who-were-forced-to-leave-ukraine/> (дата звернення 10.08.2023)

89. В Україні створили застосунок для навчання під час блекауту. Укрінформ. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3639362-v-ukraini-stvorili-zastosunok-dla-navcanna-pid-cas-blekautu.html> (дата звернення 15.08.2023)

90. Освіта під час блекауту: як навчаються українці в умовах відключення електроенергії. 2022. URL: <https://drohobych.city/articles/255484/osvita-pid-chas-blekautu-yak-navchayutsya-ukrainci-v-umovahvidklyuchennya-elektroenergi> (дата звернення 21.08.2023)

91. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність. Науково-методичний збірник. Міністерство освіти і науки України.

ДНУ «Інститут освітньої аналітики». 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.naukprakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-%20Innovatsiyna.ta.proyektna.diyalni.st.pdf> (дата звернення 24.08.2023)

92. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність. Науково-методичний збірник. Міністерство освіти і науки України. ДНУ «Інститут освітньої аналітики». 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.naukprakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-%20Innovatsiyna.ta.proyektna.diyalni.st.pdf> (дата звернення 15.08.2023)

93. Ukraine Reconstruction May Cost \$1.1 Trillion (2022), Bloomberg URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-21/ukraine-reconstruction-may-cost-1-1-trillion-eib-head-says> (дата звернення 18.08.2023)

94. Україна швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. The World Bank URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf> (дата звернення 21.07.2023)

95. Усі проєкти. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/recovery-andupgrade-of-housing-and-regions-infrastructure> (дата звернення 12.08.2023)

96. Мінінфраструктури з партнерами запускають платформу для забезпечення житлом постраждалих внаслідок війни. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mininfrastruktury-z-partneramy-zapuskaiutplatformu-dlia-zabezpechennia-zhytлом-postrazhdalykh-vnaslidok-viiny> (дата звернення 15.08.2023)

97. Україна швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. The World Bank URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009>

[082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf](https://www.kmu.gov.ua/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf) с.70 (дата звернення 14.08.2023)

98. Промова Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала на засіданні Уряду (14.10.2022) Урядовий портал URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/promova-premier-ministra-ukrainy-denysa-shmyhalia-na-zasidanni-uriadu-14102022> (дата звернення 28.08.2023)

99. Обіцяного роками чекають: коли зможуть відновити зруйноване в Україні житло. Сьогодні. URL: <https://economics.segodnya.ua/ua/economics/realty/obeshchannogo-godami-zhdut-kogda-smogut-vosstanovitrazrushennoe-zhile-1628179.html> (дата звернення 17.08.2023)

Прізвище, ім'я, по батькові

Факультет

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма

ДЕКЛАРАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Усвідомлюючи свою відповідальність за надання неправдивої інформації, стверджую, що подана кваліфікаційна (магістерська) робота на тему:

« _____ »

є написаною мною особисто.

Одночасно заявляю, що ця робота:

- не передавалася іншим особам і подається до захисту вперше;
- не порушує авторських та суміжних прав, закріплених статтями 21–25 Закону України «Про авторське право та суміжні права»;
- не отримувалася іншими особами, а також дані та інформація неотримувалися у недозволений спосіб.

Я усвідомлюю, що у разі порушення цього порядку моя кваліфікаційна (магістерська) робота буде відхилена без права її захисту, або під час захисту за неї буде поставлена оцінка «незадовільно».

(дата)

(підпис здобувача вищої освіти)

